

თავი 2.

განათლების ხელმისაწვდომობა და სახელმწიფოს განათლების პოლიტიკა მაღალმთიან აჭარაში

მკვლევარი: რუსლან ბარამიძე

ისტორიის დოქტორი და ეთნოლოგი

შესავალი და კვლევის მეთოდოლოგია

წინამდებარე კვლევის მიზანია მაღალმთიან აჭარაში განათლების ხელმისაწვდომობისა და მისი სოციალური და კულტურული განზომილებების შესწავლა.

კვლევის ფარგლებში, 2019 წლის მაისში, სახელმწიფო სტრუქტურებიდან გამოვითხოვეთ შესაბამისი ინფორმაცია. ასევე ჩავატარეთ შეხვედრები და ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუები განათლების საკითხებთან დაკავშირებულ სხვადასხვა პირებთან. ოფიციალური დოკუმენტები გამოვითხოვეთ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროდან. სამინისტრომ მოგვანოდა ცნობები, რომლებიც ეხება საგანმანათლებლო, ინფრასტრუქტურული თუ სხვა სახის პროექტებს, რომლებიც აჭარის ა.რ. მუნიციპალიტეტებში სამინისტროს ხაზით განხორციელდა. ასევე გამოვითხოვეთ ინფორმაცია ხულოს მუნიციპალიტეტის ბაღების გაერთიანებიდან სხვადასხვა სოფლებში მოქმედი (დაგეგმილი) ბაღების შესახებ. მაღალმთიანი აჭარის რესურსცენტრებმა თავი შეიკავეს ინფორმაციის მონოდებისაგან, ამიტომ შესაბამისი მასალა კვლევაში არ ასახულა.

ინტერვიუები ჩატარდა სხვადასხვა მიზნობრივ ჯგუფთან: ბათუმში, ინტერვიუ ჩატარდა მუსლიმ სტუდენტებთან, აბიტურიენტებთან და კურსდამთავრებულებთან. შერჩევისას გათვალისწინებული იყო არა მარტო ინტერვიუების საგანმანათლებლო სტატუსი, არამედ მათი გენდერი, საქართველოს და მის გარეთ არსებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლა. შერჩევის დროს ასევე ვცდილობდით გამოგვევლინა ახალგაზრდები, რომლებიც აპირებდნენ, სწავლობდნენ ან ისწავლიდნენ აჭარის ა.რ. ტერიტორიაზე მოქმედ სასწავლებლებში (განსაკუთრებით, ხიჭაურის უნივერსიტეტში). დამატებითი ინტერვიუები ჩავატარეთ ხულოს მუნიციპალიტეტში – სკოლის მოსწავლეებთან, მასწავლებლებთან, რელიგიური სამმართველოს და სასწავლებლების წარმომადგენლებთან. სკოლის მოსწავლეებთან, რომლებსაც არ ჰქონდათ მიღწეული სრულწლოვანებისთვის, ინტერვიუ ჩატარდა მასწავლებლის ან მშობლის თანხმობით და თანდასწრებით. სხვა შემთხვევებში, რესპონდენტების მოსაზრებებისა და კონფიდენციალობის დაცვის მიზნით, ინტერვიუ ცალკე მიმდინა-

რეობდა. ცალკეულ შემთხვევაში ინტერვიუ ჩაინერა არაფორმალურ გარემოში და გეოგრაფიულად იგი განსხვავდებოდა ინტერვიუერების ფაქტობრივი საცხოვრებელი ან დასაქმების ადგილიდან. ინტერვიუერთა შორის იყვნენ ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, დავით ტვილდიანის სამედიცინო უნივერსიტეტის, ხიჭაურის უნივერსიტეტის სტუდენტები (ან ყოფილი სტუდენტები); ბათუმის, ხელვაჩაურის, ღორჯომის, ტუნაძეების, დაბა ხულოს სკოლების მოსწავლეები (ან ყოფილი მოსწავლეები); დაბა ხულოს და სოფელ ღორჯომის სკოლის მასწავლებლები; ქართველ მუსლიმთა კავშირის, სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველოს, მსოფლიო ქართველ მუსლიმთა კავშირის წარმომადგენლები. სულ ჩატარდა 13 ინტერვიუ. კვლევა მიმდინარეობდა 2019 წლის 13 მაისიდან – 20 მაისის პერიოდში. დამატებითი მასალების მოძიება ან დაზუსტება გრძელდებოდა ივნისშიც. კვლევის განმავლობაში ვანარმოებდით შესაბამის დღიურს.

ანგარიშში წარმოდგენილია კვლევის დროს ჩატარებული ინტერვიუების და დაკვირვებების ზოგადი შედეგები და ძირითადი მიგნებები. ცალკეულ შემთხვევაში საჭიროდ მივიჩნიეთ დამატებითი ცნობების წარმოდგენაც, რაც, ავტორების აზრით, კონკრეტული ნიუანსების უკეთ გასაგებად არის აუცილებელი.

მიუხედავად იმისა, რომ მასალების მოპოვება ანონიმურობის დაცვით მიმდინარეობდა, რადგანაც რესპონდენტების ნაწილს არ სურდა ინტერვიუს აუდიოფორმატში ჩაწერა, ხოლო ნაწილი ინტერვიუს დროს მოითხოვდა, რომ მათი მოსაზრებები ნაწილობრივ ან საერთოდ არ ყოფილიყო გამოყენებული, წინამდებარე ნაშრომში არ არის მითითებული ინფორმანტთა სახელები. ინფორმანტთა აღსანიშნავად, ცალკეულ შემთხვევაში, გამოყენებულია მათი საგანმანათლებლო სტატუსი, გენდერი, საცხოვრებელი ადგილი. იმ შემთხვევაში, თუკი ინფორმანტი დასაშვებად მიიჩნედა, მითითებულია მისი თანამდებობაც.

ზოგადი ინფორმაცია

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები ასე აღწერს მაღალმთიან აჭარაში არსებულ მდგომარეობას:

ქედის მუნიციპალიტეტის ფართობი შეადგენს 452 კვ. კმ-ს, ა აქ 16760 ადამიანი ცხოვრობს, ანუ 1 კვ. კმ-ზე – 37.1 კაცი. ამ მაჩვენებლით, ის ყველაზე მჭიდროდ დასახლებული მუნიციპალიტეტია მაღალმთიან აჭარაში.

ქედის მუნიციპალიტეტში 1 დაბა, 10 თემი და 64 სოფელია. მოსახლეობის უმრავლესობა (91%) ცხოვრობს სოფლად, რომელთა შორისაც არის როგორც მცირემო-

სახლეობიანი (25 მცხოვრები) სოფლები, ისე საკმაოდ მჭიდროდ დასახლებულებიც (3000-8ე მეტი). მოსახლეობის უმრავლესობა (67%) შრომისუნარიანი პირია (15-64 წლის ასაკობრივ ჯგუფში; უმეტესობა კაცი). ბავშვების წილი 19%-ია, ხოლო მოხუცების – 14% (უმეტესობა ქალი). საქორწინო ასაკში მყოფთაგან 65% დაოჯახებულია, ხოლო 23% არასოდეს ყოფილა ქორწინებაში. 2002 წელთან შედარებით, მოსახლეობის რაოდენობა 3382 ადამიანით შემცირდა. სტატისტიკური მონაცემებით, მოსახლეობის 62% მუსლიმია, ხოლო 31% მართლმადიდებელი.

ქედის მუნიციპალიტეტში 10 წლის და უფროსი ასაკის 14 657 კაცი ცხოვრობს, მათგან 15.3 პროცენტს მიღებული აქვს უმაღლესი (ბაკალავრის, მაგისტრის ან დოქტორის ხარისხი) განათლება. აქედან დაბაში მცხოვრებთა წილი 28%-ია, სოფლად ცხოვრობს 14%. მხოლოდ დაწყებითი განათლების ან წერა-კითხვის უცოდინართა მაჩვენებელი 10-12%-ია.

ქედის მუნიციპალიტეტის მეურნეობის ძირითადი ტიპი შინამეურნეობაა (3815), რომელთა უმრავლესობაში (92%) 4.4 სული ცხოვრობს. მეურნეობის ტრადიციულ, სამინათმოქმედო დარგების პარალელურად (რომლებიც ძირითადად შიდა მოხმარებაზეა ორიენტირებული), ყურადღებას იქცევს ყურძნის-ღვინის წარმოება, თამბაქოს მოყვანა, თევზის მეურნეობები, მინერალური წყლების ჩამოსხმა.

შუახევის მუნიციპალიტეტის ფართობი 588 კვ. კმ-ია, მოსახლეობის რიცხვი – 15044, რაც ნიშნავს, რომ 1 კვ. კმ-ზე 25.6 ადამიანი ცხოვრობს. ეს ყველაზე დაბალი მაჩვენებელია მაღალმთიანი აჭარისათვის.

შუახევის მუნიციპალიტეტში 1 დაბა, 9 თემი და 68 სოფელია. სოფლების უმრავლესობაში 100-500-მდე ადამიანი ცხოვრობს. სოფლებში ცხოვრობს მოსახლეობის 95%.

მოსახლეობის უმრავლესობა (67%) შრომისუნარიანია. ბავშვების წილი 18%-ია. მოხუცების უმეტესობას ქალები შეადგენენ. საერთოდ, ახალგაზრდების წილი უფრო მეტია, ვიდრე არაშრომისუნარიანებისა. 2002 წლის შემდეგ მოსახლეობის რაოდენობა აქაც შემცირდა 6789 ადამიანით. ქორწინების მდგომარეობით, 65% დაოჯახებულია, ხოლო 19% არასოდეს ყოფილა დაოჯახებული. რელიგიური თვალსაზრისით, მოსახლეობის 74% მუსლიმია, ხოლო 24% მართლმადიდებელი.

შუახევის მუნიციპალიტეტში 10 წლის და უფროსი ასაკის 13 279 კაცი ცხოვრობს, მათგან 12.9 პროცენტს მიღებული აქვს უმაღლესი (ბაკალავრის, მაგისტრის ან დოქტორის ხარისხი) განათლება. აქედან უმაღლესი განათლება აქვს დაბაში მცხოვრებთა 31%-ს, და სოფლად მცხოვრებთა 12%-ს. დაწყებითი განათლების ან წერა-კითხვის უცოდინარი მოსახლეობის წილი 7-დან 13%-ია.

სულ 3633 შინამეურნეობაა, რომელთა უმრავლესობაში (91%) 4.1 ადამიანი ცხოვრობს. სოფლის მეურნეობა შერეული ტიპისაა – მემცენარეობა, მეცხოველეობა. მემცენარეობის და მეცხოველეობის დარგების ნაწილი ორიენტირებულია პროდუქციის გაყიდვაზე. ასევე მოჰყავთ თამბაქო. განვითარებულია სამთო ტურიზმი.

ხულოს მუნიციპალიტეტის ფართობი შეადგენს 710 კვ.კმ-ს, მოსახლეობის რიცხვი – 23327, ანუ 1 კვ. კმ-ზე – 32.9 ადამიანი ცხოვრობს. ტერიტორიით და მოსახლეობის რაოდენობით ხულოს მუნიციპალიტეტი ყველაზე დიდია.

ხულოს მუნიციპალიტეტში 1 დაბა, 12 თემი და 78 სოფელია. სოფლების უმეტესობაში 100-500 მდე მცხოვრებია. მოსახლეობის უმრავლესობა სოფლად ცხოვრობს (96%). შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილი 65%-ია, ხოლო ბავშვების – 21%, რაც ყველაზე დიდი მაჩვენებელია მაღალმთიანი აჭარისათვის. მოსახლეობის უმრავლესობა ახალგაზრდაა. თუმცა 2002 წლის შემდეგ მუნიციპალიტეტი 9494 ადამიანმა დატოვა. საქორწინო ასაკში მყოფთა 70% დაოჯახებულია, ხოლო 16% არასოდეს ყოფილა დაოჯახებული. მოსახლეობის 95% მუსლიმია, ხოლო 4% მართლმადიდებელი.

ხულოს მუნიციპალიტეტში 10 წლის და უფროსი ასაკის 20 146 კაცი ცხოვრობს, მათგან 12.9 პროცენტს მიღებული აქვს უმაღლესი (ბაკალავრის, მაგისტრის ან დოქტორის ხარისხი) განათლება, მათგან დაბაში 35%, ხოლო სოფლად 12%-ია. დანყებითი განათლების ან წერა-კითხვის უცოდინართა მაჩვენებელი 13%-14%-ია.

ხულოს მუნიციპალიტეტში 5372 შინამეურნეობაა, რომელთა უმრავლესობაში (91%) საშუალოდ 4.3 ადამიანი ცხოვრობს. მეურნეობის მთავარი დარგებია მეცხოველეობა (მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის მოშენება) და მემცენარეობა (მებოსტნეობა, კარტოფილის, მარცვლეული კულტურების წარმოება), რომელთა ნაწილი ორიენტირებულია გაყიდვაზე. მუნიციპალიტეტში განვითარებულია სამთო ტურიზმი.

ზემო აჭარის მთავარ გამოწვევად რჩება დასაქმების პრობლემა. თუმცა უსასყიდლო დასაქმების ან თვითდასაქმების მნიშვნელოვანი მაჩვენებლის გამო, სტატისტიკური მონაცემები, ხშირად არაზუსტია. მუნიციპალიტეტებში შეინიშნება კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა, თუმცა უმაღლეს განათლებულთა ყველაზე დიდი კონცენტრაცია განათლების, კულტურისა და ჯანდაცვის სფეროშია დასაქმებული, მაშინ როცა სოფლის მეურნეობაში (ანუ ძირითადად შინამეურნეობებში) ძირითადად საშუალო განათლების მქონე ადამიანები აქტიურობენ. მიუხედავად ამისა, სიღარიბის მაჩვენებელი საგრძნობია (მინიმუმ მესამედი).

ისტორიული პერსპექტივა

აჭარის ა.რ. ეთნორელიგიური კონტექსტის გასაგებად, საჭიროდ მიგვაჩნია რამდენიმე ასპექტის გამოყოფა:

დღევანდელი აჭარის ტერიტორია, წარმოდგენს რამდენიმე რეგიონის გაერთიანებით მიღებულ ავტონომიურ რესპუბლიკას. ოსმალეთის პერიოდში ბათუმის ოლქი, რომლის ტერიტორიაზეც ჩამოყალიბდა ავტონომია, ადმინისტრაციულად ქვემო აჭარას (უფრო ადრე აჭარად მოიხსენიებოდა საბჭოთა პერიოდში გამოყოფილი ქედის რაიონი) ზემო აჭარას (რომელიც მოიხსენიებოდა ზეგანის სახელით; საბჭოთა პერიოდში ჯერ ხულოს რაიონი, მოგვიანებით კი რაიონი ორად გაიყო – ხულოს და შუახევის რაიონად), ჩურუქ-სუს (საბჭოთა პერიოდში – ქობულეთის რაიონი), მაჭახელს (მისი ზედა ნაწილი დღეს თურქეთის რესპუბლიკის შემადგენლობაშია; საბჭოთა პერიოდში უკვე ბათუმის რაიონის ნაწილი, მოგვიანებით ხელვაჩაურის რაიონის ნაწილი), ასევე ცალკეულ თემებს (როგორცაა ჩაქვი, ბათუმი, ზოგიერთი მიმდებარე სოფელი და ვრცელი დაჭაობებული სივრცე) მოიცავდა. მათი ერთი ნაწილი, ჩაქვი, ქობულეთის რაიონის შემადგენლობაში შევიდა, სხვები ჯერ ბათუმის რაიონში, შემდეგ, ნაწილი – ქალაქ ბათუმის ადმინისტრაციულ შემადგენლობაში, სხვები კი ხელვაჩაურის რაიონს მიუერთდა. ეს ბოლო დამოუკიდებლობის პერიოდში კიდევ ერთხელ შეიცვალა და მისი ნაწილი ქალაქ ბათუმს მიუერთდა.

ოსმალური მმართველობის დამკვიდრებას სხვადასხვა ნაწილში ისლამის თანდათანობითი გავრცელება მოჰყვა. ყველაზე გვიან ისლამი ქობულეთში გავრცელდა. რეგიონის დაყოფა აისახებოდა მის ადმინისტრირებაზეც. ძალაუფლება ძირითადად ადგილობრივი ბეგების ხელში იყო თავმოყრილი. რეგიონში რუსეთის იმპერიის მოსვლას მოსახლეობის დიდი ნაწილის მუჰაჯირობა მოჰყვა, რის გამოც რეგიონი მნიშვნელოვნად დაიცალა. მუჰაჯირობა-მიგრაცია სხვადასხვა ფორმით 1940-იან წლებამდე გაგრძელდა. უმთავრესი მიზეზი მუსლიმობის გამო შესაძლო დისკრიმინაციის საფრთხე იყო. მეორე მხრივ, მუჰაჯირობა, როგორც ისლამისადმი ერთგულების აქტი, მუჰაჯირთა შთამომავლების იდენტობის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი გახდა, რის გამოც მუსლიმი ნათესავების მხარდაჭერა და ისლამის გავრცელების ხელშეწყობა უკვე პოსტსაბჭოთა პერიოდში, მნიშვნელოვან ფაქტორად იქცა. ამის ერთ-ერთი მიზეზი იყო, პირდაპირი კავშირების რღვევის მიუხედავად, საერთო ოჯახური ისტორიების შენარჩუნება. ამ მიზეზით, 1980-იანი წლების ბოლოს, სარფის საზღვრის გახსნის (სსრკ-თურქეთი) შემდეგ, შთამომავლებმა საერთო ნათესავების მოძიება და კავშირების აღდგენა სცადეს. მუჰაჯირთა შთამომავლები ასევე უწყობდნენ ხელს ისლამური პრაქტიკებისა და ცოდნის ხელახალ დამკვიდრებას.

ქალაქსა და მიმდებარე სოფლებში, სავაჭრო-ეკონომიკური პროცესების გავლენით, თვითნებურად დასახლდა მოსახლეობა მეზობელი რეგიონებიდან (ძირითადად ქრისტიანები). ასევე მიზანმიმართული პოლიტიკის შედეგად იმატა არაქართული და არამუსლიმი მოსახლეობის წილმაც. მაღალმთიან აჭარაში მოსახლეობის სტრუქტურა და შემადგენლობა ნაკლებად შეიცვალა.

გასაბჭოების შემდეგ ადმინისტრაციული მოწყობა თანდათან შეიცვალა. საბჭოთა ხელისუფლების მთავარი გამოწვევა ადგილობრივი მოსახლეობის ეთნიკური, რელიგიური, სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული და პოლიტიკური შეხედულებების შეცვლა იყო. ანტირელიგიური კამპანია, ჩადრის ახდა, ქალების განთავისუფლება, განათლების დამკვიდრება, არამუსლიმური სახელების თანდათანობითი შემოღება და ქართული გვარების დამკვიდრება ოსმალური ტრადიციის სანაცვლოდ, ყოველდღიური პრაქტიკების ცვლილება და სეკულარული ტრადიციების დამკვიდრება საგანმანათლებლო პროგრამების, ადმინისტრაციული მიდგომების, დაშინების ან რეპრესიების მეშვეობით მიმდინარეობდა. დამოუკიდებლობის პერიოდისათვის მოსახლეობის ნაწილი ინარჩუნებდა რელიგიურ პრაქტიკებს, განსაკუთრებით ქალაქისგან მოშორებულ და სხვადასხვა რესურსისადმი წვდომაშეზღუდულ მაღალმთიან რეგიონებში.⁴⁹⁴ პოსტსაბჭოთა პერიოდში, ქრისტიანიზაციის მცდელობა, მაღალმთიან აჭარაში მცხოვრებთა მხრიდან, გამოწვევად იქნა აღქმული. პერიოდულად, სხვადასხვა ჯგუფი ცდილობდა ეწარმოებინა აქტიური პროზელიტიზმი. თუმცა წამყვანი ქართული მართლმადიდებელი ეკლესია და სხვადასხვა მუსლიმური ჯგუფები იყვნენ. სასკოლო სისტემაში არსებული პრაქტიკები უპირატეს მდგომარეობაში ქრისტიანულ თემს და ისტორიას აყენებდა. ცალკეული პროცესი, რომელიც ადგილობრივ მუსლიმებს ან მათ ჯგუფებს ეხებოდა, როგორც სამართლებრივ-ორგანიზაციულ, ისე მაკონტროლებელ შინაარსსაც ატარებდა.⁴⁹⁵ ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ არსებული პრაქტიკები ხელს უწყობდა მუსლიმების გარიყვას და სხვადასხვა რესურსისადმი (მაგ., ადმინისტრაციული თანამდებობები) წვდომის შეზღუდვას.⁴⁹⁶

ამრიგად, აჭარის ა.რ.-ის თანამედროვე ტერიტორია სხვადასხვა მხარისა და ლოკალური იდენტობების გაერთიანებით მიღებული ადმინისტრაციული ერთეულია. მოსახლეობის სტრუქტურა მრავალფეროვან ზღვისპირა ზონაში იყო, მაღალმთიანი სოფლები კი, უფრო ინარჩუნებდა მონოეთნოკონფესიურობას. ამიტომ რელიგიური პოლიტიკები ზედა და ქვემო აჭარაში განსხვავებულად აღიქმებოდა. ადგილობრივი მუსლიმები აჭარაში უმრავლესობას მიეკუთვნებიან, როგორც დომინანტი ეთნიკური

494 Baramidze R., *Islam in Adjara – comparative analysis of two communities in Adjara, – Changing Identities: Armenia, Azerbaijan, Georgia, collection of selected works, Heinrich Böll Stiftung South Caucasus Regional Scholarship Programme for Young Social Scientist in the South Caucasus, 2012, გვ. 96-125.*

495 ბარამიძე რ., საქართველოს მუსლიმური თემი და სახელმწიფო პოლიტიკა (1991–2012 წლები), მონოგრაფია, გამომცემლობა „პროზის XXI“, ISBN 978-9941-407-20-8, ბათუმი, 2014, 244 გვ.

496 Khalvashi T., *Peripheral affects: shame, publics, and performance on the margins of the Republic of Georgia, PhD Dissertation, Department of Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Copenhagen, 2015.*

ჯგუფის წევრები და როგორც რელიგიური უმრავლესობა მაღალმთიან რაიონებში. რელიგიური პოლიტიკის გავლენით, ისინი არ წარმოადგენენ დომინანტ რელიგიურ ჯგუფს აჭარის ა.რ.-ის და ასევე, ქვეყნის მასშტაბით, განიხილებიან როგორც ერთ-ერთი რელიგიური უმცირესობა.

განათლების თვალსაზრისით, როგორც ოსმალეთის, ისე შემდგომი ადმინისტრაციებიც, ხელს უწყობდნენ საკუთარ ინტერესებზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო სისტემის არსებობას. ოსმალეთის პერიოდში ის რელიგიურად ორიენტირებული იყო, თუმცა საერო მიმართულებებსაც მოიცავდა. სასულიერო სასწავლებლები ოსმალეთში, ძირითადად, მეჩეთებთან არსებული სასწავლებლები (მეჩეთებსა და მედრესეებში მიმდინარეობდა) იყო. შემდგომში მათ საერო (რუშტიე) და პროფესიული სასწავლებლებიც დაემატა.⁴⁹⁷

აჭარაში, რელიგიური სასწავლებლების ფართო ქსელის არსებობაზე მიუთითებდა სხვადასხვა ავტორი.⁴⁹⁸ ამ სასწავლებლებიდან წარმატებულ მოსწავლეებს, ვაყუფის ხარჯზე, უფრო მაღალი დონის სასწავლებელში აგზავნიდნენ. ცალკეულ ნიჭიერ და წარმატებულ მოსწავლეს სტამბოლში, შეიხ-ულ-ისლამის სკოლაშიც აგზავნიდნენ.⁴⁹⁹ ქალაქ ბათუმში მოქმედებდა საერო სასწავლებელი და კურსები დამწყებთათვის.⁵⁰⁰

რუსეთის იმპერიის პერიოდში არსებული სისტემა ნაწილობრივ შენარჩუნდა. საგანმანათლებლო სივრცეს შეემატა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სკოლა ბათუმში.⁵⁰¹ თუმცა გაიზარდა რელიგიური სკოლების რაოდენობაც. 1906 წელს, ბათუმის ოლქში, 28 საერო და 119 მუსლიმური სასულიერო სასწავლებელი ფუნქციონირებდა.⁵⁰² ამავე პერიოდში უცხოეთში რელიგიური სწავლების შეზღუდვის მიზნით,⁵⁰³ და მის ალტერნატივად, თბილისში ამოქმედდა სპეციალური სასულიერო სასწავლებელი სუნიტი და შიიტი მუსლიმებისათვის.⁵⁰⁴

497 სვანიძე მ., თურქეთის ისტორია (1299-2000), თბილისი, 2007, გვ. გვ. 314-6.

498 მაგ., – Френкель А., Очерки Чурук-Су и Батума, Тифлиси, 1879, გვ. 85, 126; ახვლედიანი ხ., ნარკვევი აჭარის ისტორიიდან (მე-16-მე-19 საუკუნეები), ბათუმი, 1943, გვ. 123-128; სახოკია თ., მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი), თბილისი, 1950, გვ. 183; ყაზბეგის ცნობები აჭარის შესახებ, ბათუმი, 1960, გვ. 88.; ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათუმი, 1987, გვ. 19 და სხვ.

499 Френкель А., Очерки Чурук-Су и Батума, Тифлиси, 1879, გვ. 85; „დროება“ №270, 24 დეკემბერი, 1882 წ.; ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათუმი, 1987, გვ. 73; ახვლედიანი ხ., ნარკვევი აჭარის ისტორიიდან (მე-16-მე-19 საუკუნეები), ბათუმი, 1943, გვ. 129, 131 და სხვ.

500 Френкель А., Очерки Чурук-Су и Батума, Тифлиси, 1879, გვ. 84; ახვლედიანი ხ., ნარკვევი აჭარის ისტორიიდან (მე-16-მე-19 საუკუნეები), ბათუმი, 1943, გვ. 131.

501 ნიორაძე გ., პირველი ქართული სკოლა ბათუმში, თბილისი, 1958, გვ. 83-90.

502 Батумь и его окрестности, Батумь, 1906, გვ. 17.

503 Положение объ управлении Закавказскаго мусульманскаго духовенства Суннитскоаго учения, от 5-го апреля 1872 года; ანდრიაშვილი რ., ისლამის დოგმატიკა და სოციალური მოძღვრება, თბილისი, 1984, გვ. 40.

504 ანდრიაშვილი რ., ისლამის დოგმატიკა და სოციალური მოძღვრება, თბილისი, 1984, გვ. 41; ბაინდურაშვილი ხ., ისლამი და მუსლიმები XIX საუკუნის თბილისში (სტაგნაციის პერიოდი), – ნოდარ შენგელია, 75, თბილისი, 2008, გვ. 50.

საბჭოთა პერიოდში, თავდაპირველად, განათლების სისტემის სეკულარიზაცია უმთავრეს ღონისძიებად მიიჩნეოდა. სხვა რეფორმებს მიეკუთვნებოდა წერა-კითხვის უცოდინრობის დაძლევა, ქალთა აქტიურობის გაზრდა და ადგილობრივი კადრების ფორმირება. პირველ ეტაპზე აჭარაში მუსლიმი სასულიერო პირები მაინც განაგრძობდნენ მონაწილეობას საგანმანათლებლო პროცესში, საერო სკოლაში, მასწავლებლების სახით.⁵⁰⁵ პირველ წლებში სწავლა შესაძლებელი იყო მეჩეთებთან გახსნილ სასწავლებლებშიც, თუმცა ისინი რელიგიურ განათლებას იძლეოდნენ.⁵⁰⁶ სასკოლო რეფორმას, სხვა მიზეზებთან ერთად, ქალი მასწავლებლების საქმიანობის გამოც მოჰყვა პირველადი ბოიკოტი.⁵⁰⁷

პროტესტის მიუხედავად, 1920-იანი წლებიდან, ხელისუფლება მაინც ახორციელებდა განათლების რეფორმას. 1926 წელს, სასწავლო პროგრამიდან ამოიღეს საღვთო რჯული, ხოლო 1929 წელს საგანგებო დეკრეტით შემოღებული იქნა საყოველთაო სავალდებულო სწავლება და აიკრძალა რელიგიური სასწავლებლების საქმიანობა, შედეგად, 1930 წლისათვის ყველა სასულიერო სასწავლებელი დაიხურა.⁵⁰⁸

რელიგიური სტრუქტურების გაქრობას საგანმანათლებლო სივრცეში არაფორმალური პრაქტიკების გავრცელება მოჰყვა. რელიგიური ცოდნა მხოლოდ ზეპირი ფორმით, ფარულად გადაიციმოდა, რამაც განსხვავებული ინტერპრეტაციები და სახეცვლილი წესები გააჩინა. ამგვარი ზეპირი ტრანსლირებით შექმნილი ფორმა იმ ტრადიციული ისლამის ძირითადი საფუძველი იყო, რომელიც 1980-იანი წლების ბოლოს თანდათან დაბრუნდა საჯარო სივრცეში.

მაღალმთიან აჭარაში განათლების სფეროში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ძირითადი ღონისძიებების მიმოხილვა

საქართველოს განათლების სისტემა, პერიოდული რეფორმებისა და სხვადასხვა ინიციატივის მიუხედავად, მთელი რიგი გამოწვევების წინაშე დგას, რომელთა შორის პედაგოგები, სახელმძღვანელოები, სწრებადობა და სწავლისგან თავის არიდება ან თავის მინებება ის ძირითადი პრობლემებია, რომლებიც ყველა თემს თანაბრად ეხება.

505 აცსა ფონდი 3-1, ან. 1, საქ. 388, ფურც 2-3.

506 1929 წელს, აჭარაში მოქმედებდა 5 მედრესე და 150 მექთებე – ანდრიაშვილი რ., ისლამის დოგმატიკა და სოციალური მოძღვრება, თბილისი, 1984, გვ. 54.

507 ეს ეხებოდა ჭვანისა და ღორჯომის თემის წინააღმდეგობას, დიდაჭარაში მასწავლებლად ქალის დანიშვნის გამო, ღორჯომში – მუსლიმისათვის ხელფასის გადაუხდელობის გამო. ღორჯომისა და ჭვანის თემში არსებული პრობლემების მიზეზად მიჩნეულია უგზობა (აცსა, ფონდი 3-1, ან. 1, საქ. 232, ფურც. 13, 16); ამაზე მიუთითებს საიდუმლო ცნობა პარტიის ობკომის წინაშე ყარადერეს თემში დღვანის სკოლის თაობაზე (აცსა ფონდი 3-1, ან. 1, საქ. 626, ფურც. 2).

508 ანდრიაშვილი რ., მუსულმანური სამღვდელთა შემგუებლური ტენდენციები საქართველოში, რელიგიური გადმონათმების დაძლევის პროცესი საქართველოში, თბილისი, 1973, გვ. 87.

მაღალმთიანი აჭარა, ამ მხრივ, თუმცა კი უმცირესობა/უმრავლესობის ურთიერთმიმართების სპეციფიკურ ადგილს წარმოადგენს და რესპუბლიკის მასშტაბით შეიძლება უმცირესობად განიხილებოდეს, თუმცა მხოლოდ როგორც რელიგიური. გარდა ამისა, მთელი რიგი მიზეზების გამო, რეგიონი, ეთნიკური უმცირესობებით გამორჩეული კუთხეებისგან განსხვავებული გამოწვევების წინაშე დგას. მიუხედავად ამისა, შეიძლება დავეთანხმოთ მკვლევრებს, რომ რელიგიური უმცირესობის საგანმანათლებლო საჭიროებები და პრობლემები საქართველოში ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი ახალგაზრდების პრობლემებს უახლოვდება. ისევე როგორც ეთნიკური უმცირესობების შემთხვევაში, ხარისხიან განათლებაზე წვდომის კუთხით, განსაკუთრებული საჭიროებები აქაც საგრძნობია. ჩვენი აზრით, აჭარის შემთხვევაში, ჩამონათვალი მსგავსია, თუმცა განსხვავებულია კონტექსტი და ადგილობრივი სპეციფიკა.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ მაღალმთიანი აჭარის ახალგაზრდები ნაწილობრივ ისეთივე გამოწვევების წინაშე დგანან, როგორც საქართველოს სხვა რეგიონებში მცხოვრები ახალგაზრდები. განსხვავებით ეთნიკურად არაქართველი მოსახლეობით დასახლებული ადგილებისა, აჭარაში არ დგას ენის და სახელმძღვანელოების პრობლემა – მათი არსებობის, ენის გამართულობის ან რაოდენობის კუთხით. იგივე შეიძლება ითქვას დამატებით ლიტერატურაზე.

თუმცა, თუ განათლების რეფორმის პერიოდში საქართველოში სახელმძღვანელობის უმრავლესობაში (ან ყველაში) მთლიანად გაქრა ან შემცირდა დისკრიმინაციული მოსაზრებები, შეურაცხმყოფელი ტექსტები, მკაფიოდ გამოხატული ეთნონაციონალისტური შეფასებები და მსჯელობები და ა.შ., ასევე იკლო რელიგიური ხასიათის ტექსტების რაოდენობამ, სახელმძღვანელოებში მაინც მუდავნდება ერთი პრობლემა. სახელმძღვანელოებში „დავიწყებულია“ ან „შეცვლილია“ ეთნიკურ ან რელიგიურ უმცირესობებთან დაკავშირებული ინფორმაცია; ძირითადი აქცენტი მაინც გაკეთებულია მხოლოდ ქართულ ენასა და ისტორიასთან დაკავშირებულ მასალებზე და მართლმადიდებლურ ეკლესიასთან ან რელიგიურ ლიტერატურასთან დაკავშირებულ შინაარსებზე. ცალკეულ შემთხვევებში ამგვარი ხასიათის შინაარსის არარსებობის მიუხედავად, მასწავლებლები, რომლებმაც განათლება ძველი სახელმძღვანელოებით მიიღეს, ძველ მაგალითებს და ცნობებს იყენებენ. მასალების შეგროვების პერიოდში, მუსლიმურ თემში, მასწავლებელმა დაუშვებლად მიიჩნია პრაქტიკული დავალებისათვის ისლამურ კულტურასთან დაკავშირებული ადგილობრივი მასალების შეგროვება. მსგავსი მასალები ნაკლებად გვხვდება ტურისტულ ცნობარებსა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტოს ცნობებშიც (თუმცა ბოლო პერიოდში ამგვარი ცნობების რაოდენობა გაზრდილია).

განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს ადგილობრივი სამეურნეო ციკლი და ბავშვთა დასაქმება. საერთაშორისო ნორმებისა და საქართველოს კანონმდებლო-

ბის მოთხოვნების მიუხედავად, ოჯახის ინტერესებით განპირობებულ შრომას ბავშვებს შორის დიდი ადგილი უკავია. ცალკეულ შემთხვევაში ის გავლენას ახდენს სწრებადობაზეც. მაღალმთიანი აჭარა გამოირჩევა მემცენარეობისა და მესაქონლეობის კომბინირებული მეურნეობით, სადაც მეცხოველეობას ნახევრად მომთაბარე ხასიათი აქვს, ხოლო მემცენარეობის ნაწილი მეცხოველეობისათვის საჭირო პროდუქტების და მარაგების შეგროვებას გულისხმობს. თუ საოჯახო საქმეებში დომინირებს გოგონების როლი, ფიზიკური შრომა უფრო მეტად ბიჭებს უკავშირდება. მესაქონლეობა, ძირითადად, ქალთა შრომასთანაა დაკავშირებული. სამეურნეო ციკლის სამუშაოების მნიშვნელოვანი წილი ზაფხულზე მოდის; თუმცა, გაზაფხულსა და შემოდგომაზე ჩასატარებელი სამუშაოების წილი ოჯახის სამეურნეო ციკლში, მნიშვნელოვანია.

აჭარის შემთხვევაში გარკვეულ როლს თამაშობდა სეზონური სამუშაოები თურქეთში. მიუხედავად იმისა, რომ კვლევა არ ითვალისწინებდა სტატისტიკურ ანალიზს, სხვადასხვა ადგილებში შეგროვებული ცნობებით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ, რომ უფროსი ასაკის ბავშვების მნიშვნელოვანი ნაწილი ოჯახის ან პირადი საჭიროებიდან გამომდინარე, ჩართული იყო სეზონურ სამუშაოებში თურქეთში.

ადრეული ქორწინების კუთხით, მაღალმთიან აჭარაში, როგორც მასალები გვიჩვენებს, სიტუაცია შეცვლილია უკეთესობისკენ. ახალგაზრდები ძირითადად სასკოლო ასაკის შემდეგ ქორწინდებიან და, როგორც შემთავრებელი გარემოება, ის გავლენას უმაღლესი განათლების მიღებაზე ახდენს. მიუხედავად ამისა, მაღალმთიან აჭარაში მოიმატა უმაღლესი განათლების მიღების მსურველთა რიცხვმა გოგონებს შორის.

ზოგადი და საშუალო განათლების გამოწვევების კუთხით, მნიშვნელოვანია პედაგოგების საკითხი. სახელმწიფო პროგრამების არსებობის მიუხედავად, ნაკლებია ახალგაზრდა პედაგოგების რიცხვი, ნაკლებად შეინიშნება ინტერესი პედაგოგიური პროფესიის მიღების კუთხით. სასწავლო პროცესში მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება ზუსტი და საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლებისათვის საჭირო მასალების და ტექნიკის არარსებობა. განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს ერთიანი ეროვნული გამოცდების და სასწავლო პროგრამების შეუსაბამობა. სასწავლო პროგრამებით გათვალისწინებული მასალა, პედაგოგების და მოსწავლეების აზრით, საკმარისი არ არის ეროვნულ გამოცდებზე მაღალი ქულების მისაღებად. რეპეტიტორების ინსტიტუტი და მასზე წვდომა სოციალური უთანასწორობის შენარჩუნების გამოკვეთილი ინსტრუმენტია.

როგორც პედაგოგები აღნიშნავდნენ, სკოლის მოსწავლეების გადაადგილებისათვის სატრანსპორტო მომსახურების დანერგვის შემდეგ გაცდენების და სწავლისადმი

თავის არიდების მაჩვენებელი შემცირდა ან ნულს გაუტოლდა. ამის მიუხედავად, მაღალ კლასებში სასკოლო გამოცდების გაუქმებამ, სკოლაში სიარულის ინტერესი შეამცირა. ამ დროს მოსწავლეები ძირითადად რეპეტიტორებთან მეცადინეობას უთმობენ.

დამატებით პრობლემად უნდა მივიჩნიოთ სპეციალური ინიციატივების ნაკლებობა, რომლებიც როგორც მოსწავლეებს, ისე პედაგოგებს, ხელს შეუწყობდა თეორიული და პრაქტიკული ცოდნისა და უნარების განვითარებაში. ამ მხრივ, ის ფაქტი, რომ აჭარა ავტონომიური რესპუბლიკაა, აქ მცხოვრებ მოსწავლეებს დამატებით შესაძლებლობებს უჩენს, რადგან აქ მოქმედებს ადგილობრივი განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო, რომელიც ცენტრთან ერთად და დამოუკიდებლადაც ახორციელებს მთელ რიგ პროგრამებს. პროგრამები ეხება არა მარტო სკოლების კეთილმონყობას და ინვენტარის მიწოდებას, არამედ სკოლისშემდგომ განათლების მიღებაში მხარდაჭერას, უცხოეთში სწავლას და ა.შ. ქვემოთ ამ მიმართულებით განხორციელებულ სამუშაოებს შევხებით.

დამოუკიდებლობის შემდგომ პერიოდში მაღალმთიანი რეგიონის მხარდამჭერი სხვადასხვა პროგრამა ხორციელდებოდა. ამ თემასთან დაკავშირებული სრული ინფორმაციის მოპოვება გარკვეულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული, თუმცა ბოლო წლების აქტივობების ანალიზი, მაინც იძლევა იმის შესაძლებლობას, გავიგოთ, რაში გამოიხატებოდა განათლების ხაზით მაღალმთიანი რეგიონის მხარდაჭერა.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების კულტურისა და სპორტის სამინისტროს წერილის (MES 51900621124, გაცემული 23.05.2019) მიხედვით, ამჟამად აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში 229 საჯარო და 25 კერძო სკოლაა. მაღალმთიან აჭარაში ჯამში 121 საჯარო და 2 კერძო სკოლაა. ყველა საჯარო სკოლას აქვს ბიბლიოთეკა. 2019 წლის მდგომარეობით, სამინისტროს ქვეპროგრამის, „საჯარო სკოლების მატერიალური ბაზის გაუმჯობესების“ ფარგლებში, წიგნადი ფონდით განახლებულია 115 საჯარო სკოლის ბიბლიოთეკა.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო სხვადასხვა პროგრამას (ქვეპროგრამას) ახორციელებდა. განვიხილოთ თითოეული ცალ-ცალკე.

საგანმანათლებლო დაწესებულებების ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება და ინვენტარით აღჭურვის პროგრამა საჯარო სკოლების მატერიალური ბაზის გაუმჯობესებას ითვალისწინებდა. ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულების ავტორიზაციის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებას სათანადო ინვენტარითა და ლაბორატორიით აღჭურვილი საკლასო ოთახები უნდა

ჰქონდეს. ეს ეხება მოსწავლეთა ინდივიდუალურ საჭიროებებს მორგებულ მერხებს და სხვა მატერიალურ საშუალებებს, ასევე, ეროვნული სასწავლო გეგმის შესაბამის ბიბლიოთეკას სათანადო რაოდენობის წიგნადი ფონდით, პერიოდიკითა და სხვა დამხმარე მასალით.⁵⁰⁹ პროგრამის ფარგლებში ცვლილებები შეეხო ინვენტარს, ლაბორატორიების პროგრამულ უზრუნველყოფას, ლიტერატურის დამატებას ბიბლიოთეკებში და ცალკეული სკოლისათვის სპორტული ინვენტარის შეძენას.

2016-2019 წლებში სამინისტრომ რამდენიმე პროექტი განახორციელა. ამ პროექტების ფარგლებში, 2016 წელს 7 საჯარო სკოლა აღიჭურვა ინვენტარით, 2017 წელს – 7 საჯარო სკოლა, 2018 წელს კი 8 საჯარო სკოლა იყო უზრუნველყოფილი ინვენტარით. 2019 წლის პროგრამის ფარგლებში დაგეგმილი იყო ინვენტარით 15 საჯარო სკოლის უზრუნველყოფა.

წლების მიხედვით, საჯარო სკოლების ბიბლიოთეკების მხატვრული ლიტერატურით შევსება შემდეგნაირად ხდებოდა: 2016 წელს – 10 სკოლისათვის შეიძინეს 4270 ცალი ლიტერატურა (417 დასახელების წიგნი თითოეულისათვის); 2017 წელს – 10 სკოლისათვის შეიძინეს 4050 წიგნი (თითოეულისთვის – 395), 2018 წელს – 15 სკოლისათვის შეიძინეს 6366 ცალი ლიტერატურა (თითოეულისთვის – 398); 2019 წლის დასაწყისისათვის 15 სკოლისათვის შეიძინეს 8560 წიგნი (თითოეულისთვის – 428). 2019 წელს იგეგმებოდა ლიტერატურით კიდევ 5 საჯარო სკოლის მომარაგება.

შეიძლება ითქვას, რომ მხატვრული ლიტერატურის მიწოდება, რაც სამინისტროს პრიორიტეტია, დაკავშირებული იყო სახელმძღვანელოებით უზრუნველყოფის საკითხთან. კერძოდ, ღორჯომის სკოლაში აღნიშნეს, რომ თუმცა დიდი ხანია არ მიუღიათ (მოუთხოვიათ) ახალი სახელმძღვანელოები, მაგრამ ყველა მოსწავლე უფასოდ უზრუნველყოფილია ყველა საჭირო წიგნით.

2016-19 წლებში სულ შეიძინეს ლაბორატორიის 17 კომპლექტი (ფიზიკა, ქიმია, ბიოლოგია). 2019 წელს ასევე იგეგმებოდა 10 ელექტრონული ლაბორატორიის შეძენა. 2019 წელს 20 საჯარო სკოლას ასევე უნდა მიენდოს სპორტული ინვენტარი.

ლაბორატორიების გაუმჯობესების პრობლემაზე ხშირად უთითებდნენ სკოლის მოსწავლეები. ამავე დროს, იმის გათვალისწინებით, რომ მსგავსი პროექტების რეალიზება დიდ ხარჯებთანაა დაკავშირებული, საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლებასთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარებაც ხანგრძლივ პერიოდს მოითხოვს.

რაც შეეხება ინფრასტრუქტურულ პროექტებს, 2016-18 წლებში მაღალმთიან აჭა-

509 „საგანმანათლებლო დაწესებულებების ავტორიზაციის დებულებისა და საფასურის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2010 წლის 1 ოქტომბრის №99/ნ ბრძანებით დამტკიცებული დებულების მე-4 მუხლის პირველი პუნქტის ა.ბ., ა.დ, გ ქვეპუნქტების შესაბამისად.

რაში აიგო 6 ახალი სკოლა, რეაბილიტაცია ჩაუტარდა 19 შენობას და 7 სპორტულ დარბაზს. წლების და მუნიციპალიტეტების მიხედვით, სტატისტიკა შემდეგნაირად გამოიყურება.

2016-2018 წლებში ქედის, შუახევისა და ხულოს მუნიციპალიტეტების საჯარო სკოლებში განხორციელებული ინფრასტრუქტურული პროექტები (რაოდენობრივი მაჩვენებელი)										
N	მუნიციპალიტეტი	მშენებლობა			რეაბილიტაცია			სპორტული დარბაზების რეაბილიტაცია		
		2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
1	ქედა	0	0	0	1	2	0	2	1	1
2	შუახევი	1	1	2	2	4	0	1	1	0
3	ხულო	0	1	1	1	6	3	1	0	0

ადგილზე მუშაობის პერიოდში მასწავლებლები და სკოლის ხელმძღვანელობა აღნიშნავდა საგანგებო ყურადღებას სამინისტროს და რესურსცენტრის მხრიდან. მათი თქმით, სკოლაში საჭიროების გაჩენისთანავე, რესურსცენტრი ინიშნავს გამოვლენილ პრობლემებს, რასაც შემდგომ მოჰყვება პროგრამული დაფინანსების მიღება.

მაღალმთიანი აჭარის (ხულო, ქედა, შუახევის) მუნიციპალიტეტების საჯარო სკოლებში ვაკანსიების გამოჩენის შემთხვევაში, ქვეპროგრამის, „ვასწავლოთ მომავალი წარმატებისთვის“, ფარგლებში, სამინისტრომ საკონკურსო შერჩევის წესით ხელი შეუწყო მასწავლებელთა დასაქმებას. ქვეპროგრამა გათვლილია 30 მასწავლებელზე.

2016 წლისთვის პროგრამის ფარგლებში სამინისტრომ ხელშეკრულება გაუფორმა და დაასაქმა კონკურსის წესით გამარჯვებული 23 მასწავლებელი; მათგან ხულოს მუნიციპალიტეტში ინგლისური ენის 5 მასწავლებელი, მათემატიკის 5 და ქიმიის 1 მასწავლებელი (ჯამში 11 მასწავლებელი); შუახევის მუნიციპალიტეტის საჯარო სკოლებში ინგლისური ენის 5 და მათემატიკის 2 მასწავლებელი (ჯამში 7 მასწავლებელი); ხოლო ქედის მუნიციპალიტეტის საჯარო სკოლებში – ინგლისური ენის 5 მასწავლებელი.

2017 წელს დასაქმებულ მასწავლებელთა რაოდენობა არ შეცვლილა.

2018 წლისთვის პროგრამის ფარგლებში ხელშეკრულება გაუფორმდა და დასაქმდა 25 მასწავლებელი. მათგან, ხულოს მუნიციპალიტეტის საჯარო სკოლებში მათემა-

ტიკის 6, ქიმიის 1 და ინგლისური ენის 9 მასწავლებელი (სულ 16 მასწავლებელი); შუახევის მუნიციპალიტეტში მათემატიკის 1 და ინგლისური ენის 4 მასწავლებელი (სულ 5 მასწავლებელი); ხოლო ქედის მუნიციპალიტეტში ინგლისური ენის 4 მასწავლებელი.

2019 წლისთვის დასაქმებული იყო 30 მასწავლებელი. მათგან, ხულოს მუნიციპალიტეტის საჯარო სკოლებში ინგლისურის 11, მათემატიკის 6 და ქიმიის 1 მასწავლებელი (სულ 18 მასწავლებელი); შუახევის მუნიციპალიტეტის საჯარო სკოლებში ინგლისურის 7 და მათემატიკის 1 მასწავლებელი (სულ 8 მასწავლებელი); ხოლო ქედაში ინგლისურის 4 მასწავლებელი.

ამგვარად, პროგრამა ძირითადად ინგლისური ენის მასწავლებლების დასაქმებაზე ორიენტირებული აღმოჩნდა.

კიდევ ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს სტუდენტების მხარდაჭერის ქვეპროგრამა წარმოადგენს. ქვეპროგრამა 2012 წლიდან ხორციელდება. სტუდენტთა დახმარების ქვეპროგრამის მიზანია უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის გაზრდა. ქვეპროგრამის ფარგლებში სტუდენტზე დაფინანსება გაიცემა წლის განმავლობაში ორჯერ, სემესტრების მიხედვით, სემესტრში 1125 ლარის ოდენობით. კონკურსი წლის განმავლობაში ცხადდება ორჯერ – სემესტრების შესაბამისად. სტუდენტთა დახმარების ქვეპროგრამით გათვალისწინებული დაფინანსება გაიცემა სტუდენტებზე, რომლებიც სწავლობენ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში აკრედიტებულ საბაკალავრო და სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამებზე, ბოლო სემესტრის საშუალო აკადემიური მოსწრება ტოლია, ან მეტი 71%-სა და განეკუთვნება ერთ-ერთ კატეგორიას, როგორცაა მაღალმთიან აჭარაში მცხოვრები სტუდენტები⁵¹⁰, ობოლი, მრავალშვილიან ან სოციალურად დაუცველ ოჯახებში მცხოვრები სტუდენტები. ამავე დროს, თუ სტუდენტი, რომელიც კონკურსის წესით მოიპოვებს დაფინანსებას და სემესტრის განმავლობაში საშუალო არითმეტიკულით შეინარჩუნებს 71% და მეტ აკადემიურ მოსწრებას და არ ექნება გავლილ საგნებში „F“ შეფასება, ავტომატურად ხდება პრეტენდენტი შემდეგი სემესტრის დაფინანსების მიღებაზე. აკადემიური მოსწრება უნივერსიტეტის მიერ მონოდებული დოკუმენტის საფუძველზე, საშუალო არითმეტიკულით გამოითვლება.

მხარდაჭერილი სტუდენტების სტატისტიკა და მათზე დახარჯული თანხის მოცულობა 2016-2019 წლისათვის შემდეგნაირად გამოიყურება:

510 სტატუსი დგინდება საქართველოს მთავრობის №671 დადგენილებით განსაზღვრულ სოფლებში, სწავლის დამადასტურებელი საბუთების წარდგენით.

N	აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტები	სტუდენტთა რაოდენობა წლების მიხედვით				სტუდენტთა და-ფინანსებისთვის გახარჯული თანხა (ლარი)				სტუდენტთა რაოდენობა (ჭამი)	გახარჯული თანხა (ჭამი)
		2016 წელი	2017 წელი	2018 წელი	2019 წელი	2016 წელი	2017 წელი	2018 წელი	2019 წელი		
1	ქედა; შუახევი; ხულო	301	394	466	221	312 383,84	420 875	509 262,5	242 590	1 382	1 485 111.34

ამგვარად, სამინისტროს მაღალმთიანი აჭარიდან 1382 სტუდენტი ჰყავს მხარდაჭერილი, რაზეც დაახლოებით მილიონახევარი ლარი დაიხარჯა.

სკოლის პედაგოგებთან ჩატარებული ინტერვიუების თანახმად, სასკოლო სპეციფიკაზე ზრუნვას სისტემური ხასიათი აქვს.

ამჟამად, რამდენიმე სკოლის მიხედვით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სკოლებს აკვირდებიან, ერთი მხრივ, თავად სკოლის ხელმძღვანელობა, ხოლო მეორეს მხრივ, მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლები. ამ პროცესში ჩართულია ადგილობრივი რესურსცენტრები, რომლებიც სკოლებს შესაბამისი განაცხადების ფორმირებაში ეხმარებიან. არსებული საჭიროებებიდან გამომდინარე, სკოლები დახმარებას განათლების სამინისტროს ხაზით იღებენ. მაგალითად, სოფ. მეკვიძეების სკოლაში რემონტი ახალი ჩატარებული იყო; რემონტთან ერთად მოწესრიგდა ინფრასტრუქტურაც. სკოლაში არის ინტერნეტი და მოქმედებს კომპიუტერების კლასი. მსგავსი, თუმცა უფრო მასშტაბური პროექტი განხორციელდა დაბა ხულოს სკოლაში, რომლის რეაბილიტაცია 2019 წელს დასრულდა. პროექტი მთლიანად აჭარის ა.რ. განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრომ დააფინანსა. შეიძინეს ახალი ინვენტარი, კომპიუტერები. ახალი კომპიუტერები შეემატა ღორჭომის სკოლასაც (საველე დღიური-განათლება (შემდგომში: სდ-გ), გვ. 1, 27, 37).

მიუხედავად ამ ცვლილებებისა, ჯერ კიდევ გადაუჭრელია საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლების საკითხი. სკოლებში პედაგოგების კვალიფიკაციის და ასაკის

გარდა, პრობლემური ჩანს შესაბამისი კლასებისა და ლაბორატორიების არსებობა. ფაქტობრივად, არცერთ სკოლაში არ აღმოჩნდა საბუნებისმეტყველო მიმართულების კლასები, ან ლაბორატორიები. ადგილზე მხოლოდ ცალკეული თვალსაჩინოება აქვთ (სდ-გ, გვ. 1, 37). ამავ დროს, კომპიუტერული კლასებით სარგებლობაც, როგორც ჩანს, საკმაოდ შეზღუდულია. მეკვიძეების სკოლაში არასასწავლო მიზნებით სკოლის ინვენტარის გამოყენებაზე (მაგ., სოც ქსელებისათვის), საკუთრივ მოსწავლემაც მიუთითა; ღორჯომის სკოლის პედაგოგმა დასძინა, რომ წარსულში, სანამ მოსწავლეები გამოცდებისათვის ემზადებოდნენ, ისინი აქტიურად იყენებდნენ კომპიუტერულ კლასს. ამჟამად კომპიუტერული კლასებით სარგებლობა შემცირებულია (სდ-გ, გვ. 2, 37).

სკოლების ინფრასტრუქტურული გამართვის პროექტებს, რა თქმა უნდა, ახლავს დადებითი ეფექტი, თუმცა განათლების სისტემის სპეციფიკა სკოლებში მოითხოვს კონკრეტული დარგების სწავლების გაუმჯობესებას, ისევე როგორც უფრო მეგობრული გარემოს ჩამოყალიბებას.

ამგვარად, განათლების თვალსაზრისით, მაღალმთიანი აჭარის მოსწავლეების ძირითადი პრობლემების ნაწილი საქართველოს სხვა რეგიონების მოსწავლეების გამონვევების იდენტურია. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მათი განათლების გაუმჯობესებაზე აჭარის ა.რ. განათლების კულტურისა და სპორტის სამინისტრო სპეციალური პროგრამების მეშვეობით ზრუნავს. თუმცა, ლიტერატურასა და სასწავლო პროცესში რელიგიური უმცირესობების იგნორირება, სასწავლო პროგრამების შეუსაბამობა ეროვნული გამოცდების საჭიროებებთან, ზუსტი და საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლების დაბალი დონე, საოჯახო და შრომითი დატვირთვები ძირითად გამონვევებად რჩება.

ზოგად განათლებაზე ხელმისაწვდომობა

სკოლამდელი აღზრდის მიმართულებით, ბაღების გაერთიანების სისტემაში მაღალმთიან აჭარაში საბავშვო ბაღები (ალტერნატიული ბაღების ჩათვლით) ძირითადად ყველა თემსა და მსხვილ სოფელში გვხვდება. როგორც ბაღების გაერთიანების ხელმძღვანელი აღნიშნავს, ცალკეულ სოფლებში დამატებითი ბაღების გახსნის საჭიროებაც დგას, რადგან ბაღის ასაკის ბავშვების რაოდენობა, წინა წლებთან შედარებით, გაზრდილია (სდ-გ, გვ. 36). ამ პირობებში, მუსლიმი სასულიერო პირი უკმაყოფილებას გამოთქვამდა იმ ფაქტის გამო, რომ მუნიციპალიტეტში მუსლიმების საბავშვო ბაღი არ არსებობს, მაშინ როცა საპატრიარქოს მსგავსი ბაღი აქვს, მუსლიმები კი სახელმწიფო ბაღებში დადიან (სდ-გ, გვ. 23).

არსებული ბალების ინფრასტრუქტურა ძირითადად დამაკმაყოფილებელია. ახალი შენობების მშენებლობა ან არსებულის რეაბილიტაცია პერიოდულად ხორციელდებოდა. რეაბილიტაციისას ყურადღება ექცეოდა ეზოების მოწესრიგებასაც. თუმცა სათამაშო სივრცეები და საკუთრივ სათამაშოები საბავშვო ბალებში მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება.

მაღალმთიან აჭარაში სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებების გათბობა ძირითადად შეშით მომარაგებაზეა დაფუძნებული. ამ მიზეზით ნაწილობრივ პრობლემად რჩება შენობის სრულად გათბობა. მიუხედავად იმისა, რომ შენობები ძირითადად კაპიტალურია, შეშით გათბობა მაინც ქმნის ხანძრის საფრთხეს.

სანიტარიული თვალსაზრისით, საბავშვო ბალებში საპირფარეშო, აბაზანა და სამზარეულოები ან დამაკმაყოფილებელია, ან მოითხოვს გაუმჯობესებას. 2018 წელს სურსათის ეროვნულმა სააგენტომ ხულოს მუნიციპალიტეტში შემავალი 7 ბაღი (დიდაჭარის, ოქრუაშვილების, ღორჯომის, დიოკნისის, საციხურის, ლურტისა და სოფელ ვერნების საბავშვო ბაღები) სამზარეულოში გამოვლენილი არაკრიტიკული შეუსაბამობის გამო დააჭარიმა. ასევე მოითხოვა, რომ ყურადღება გაემახვილებინათ სასმელი წყლის მიწოდებასა და მის სისუფთავეზე.⁵¹¹

ინფრასტრუქტურულად ბალების გამართვა დამატებით გამოწვევას წარმოადგენს. წინა წლებში არ მუშაობდა სოფ. ბოძაურის ბაღი (რესურსების სიმწირის გამო მისი დასრულება ვერ ხერხდებოდა). სოფ. დიოკნისის და ყინჩაურის ბალებში არასაკმარისი რაოდენობის სანოლები იყო, რის გამოც ბავშვებს ან ერთ სანოლში ეძინათ, ან დამხმარე ოთახებში იძინებდნენ.

სკოლამდელი აღზრდის სისტემის ერთ-ერთ გამოწვევად რჩება კადრების კვალიფიკაცია და აღზრდელობითი პროგრამების შინაარსი. ამ მხრივ პრობლემაა ისიც, რომ ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები ბალებს მხარდამჭერების ან ნათესავების დასასაქმებლად იყენებდნენ. მეტიც, სოფ. ლურტაში თანამშრომლებს შორის ფიზიკური დაპირისპირებაც მოხდა, რაშიც პოლიტიკური ლიდერებიც იყვნენ ჩართულები.

სკოლამდელ აღზრდაში რელიგიური სიმბოლოების ან შინაარსების გამოყენებას ოფიციალურ დონეზე ეწინააღმდეგებიან. მსგავსი შინაარსი ან პრაქტიკა ნაკლებად აისახება აღსაზრდელზე. თუმცა, საერთო ეროვნული დღესასწაულების აღნიშვნის დროს, რამდენიმე სოფელში, ახალი წლის ღონისძიებაში, არაპირდაპირ იყო გამოყენებული შობის დღესასწაულთან დაკავშირებული თემატიკა.

511 „ნეტგაზეთის“ მიხედვით, 21.03.2018, <https://batumelebi.netgazeti.ge/news/123996/>

ბალებიდან ყველაზე ცოტა აღსაზრდელი – 13 – სოფ. ვერნების ბაღშია, ხოლო ყველაზე მეტი – 55 – ქვედა ვაშლოვანის ბაღში. დაბა ხულოში 4 ჯგუფია, სადაც სულ 128 ბავშვი დადის.

ახალი ბალები გაიხსნა ბოძაურში, ბელღეთსა და ზედა ვაშლოვანში. ხულოს მუნიციპალიტეტში სულ 20 მოქმედი საბავშვო ბაღია: დაბა ხულოს, ღორჯომის, დიოკნისის, ხიხაძირის, ოქრუაშვილების, ქვედა ვაშლოვანის, უჩხოს, ყინჩაურის, დიდაჭარის, რიყეთის, კვატიის, ღურტის, საცხურის, ქედლების, ვერნების, დანისპარაულის, თხილვანის, ფაჩხის, მევეიძეების და კორტოხის. ასევე მოქმედებს 4 ალტერნატიული ბაღი – გელაძეების, აგარის, თაგოს და ნაბლანის. იგეგმება 3 ახალი ბარის გახსნა – ბოძაურის, ბელღეთის და ზედა ვაშლოვანის.

საყურადღებო გარემოებაა ის, რომ ბალების გაერთიანების ხელმძღვანელის პოზიციის მიუხედავად, **მოსახლეობის მიგრაციასა** და აღსაზრდელების ნაკლებობაზე საუბრობდნენ ყველა სოფელში, როგორც სკოლასთან დაკავშირებული პირები, ისე სოფლის მცხოვრებნიც. მეტიც, სტატისტიკის მიხედვით, აჭარის მუნიციპალიტეტების 19 სოფელში წელს არ ეყოლებათ პირველკლასელები.⁵¹² კერძოდ, აჭარის მუნიციპალიტეტებიდან ყველაზე მეტი – შუახევის ათი სოფლის სკოლებს არ ეყოლებათ წელს პირველკლასელი მოსწავლე, რაც გასულ წელთან შედარებით 2,5-ჯერ მეტია. თუმცა, რაოდენობის მიხედვით, თუ 2018 წელს 134 მოსწავლე იყო პირველ კლასში, 2019 უკვე 110 იქნება. სტატისტიკა კი შემდეგნაირად გამოიყურება: შუახევის მუნიციპალიტეტში პირველკლასელები არ იქნებიან სოფლების – ჟანივრის, ვანის, ცხემლისის, ზემოხევის, ლომანაურის, ცინარეთის, გოგაძეების, მახალაკიძეების საჯარო სკოლებში. ხულოს მუნიციპალიტეტში პირველკლასელის გარეშე 7 სოფლის საჯარო სკოლა დარჩება, მაშინ როცა გასულ წელს ასეთი სულ 2 სკოლა იყო. ამავე დროს, თუ 2019 წელს ხულოში 264 პირველკლასელი იყო, წელს 225-მდე შემცირდება. პირველკლასელები არ იქნებიან სოფლების – მთისუბნის, პანტნარის, კალოთის, სკვანის, თხილვანის, მანიაკეთის და გელაურის საჯარო სკოლებში. ქედის მუნიციპალიტეტში პირველკლასელი ერთადერთ, სოფელ გეგელიძეების საჯარო სკოლაში არ ეყოლებათ.

სოფ. ღორჯომის სკოლის დირექტორის ცნობით, ყველაზე ოპტიმალურ პერიოდში სკოლაში დასწრებადობა 300-400 მოსწავლეს შეადგენდა, მიუხედავად იმისა, რომ სკოლა 400 მოსწავლეზე იყო გათვლილი. მიგრაციის გამო, მოსახლეობა ტოვებს საცხოვრებელს, რის გამოც მოსწავლეების რაოდენობაც მცირდება (სდგ, გვ. 33. 37).

512 გაზეთ „ბათუმელების“ მიხედვით, 23.07.2019. <https://batumelebi.netgazeti.ge/news/218847/?fbclid=IwAR3nswfNdIWXiQMTA4f4EkwKc2ISBhlcj03T1cK8fQIRNkM6ZAuRsmstawrE>

დაბა ხულოს დირექტორი აღნიშნავს, რომ წინა წლებთან შედარებით, მოსწავლეების რაოდენობა მკვეთრად შემცირდა. კერძოდ, თუ 2018 წელს 40-45 მოსწავლე ჰყავდათ კურსდამთავრებული, ახალ სასწავლო წელს მხოლოდ 20 ახალი მოსწავლე მიიღეს. მისი აზრით, ამაზე გავლენას შობადობის შემცირება და მიგრაცია ახდენს. ისევე როგორც ღორჯომის, და სხვა სკოლების, შეთხვევაში, მშობლების ახალი სამუშაოს გამო მოსწავლეებიც მობილობით უფრო ქალაქის ან ქალაქის მიმდებარე სკოლებში გადადიან. ამის შედეგად, თუ წარსულში სკოლაში 500-მდე მოსწავლე იყო, ახლა 280-მდე მოსწავლეა (სდ-გ, გვ. 30).

ზემოთქმული მეტყველებს ორ პარალელურ ტენდენციაზე – ბალების გახსნა და ინფრასტრუქტურული პროექტები მოსახლეობაზე დადებითად მოქმედებს იმ კუთხით, რომ მეტ დროს უთმობენ სამუშაოს, ბავშვები უკეთეს პირობებში იზრდებიან (2017-18 წლებში ჩვენს მიერ ქართველი მუსლიმებით დასახლებულ სხვადასხვა მუნიციპალიტეტში ჩატარებული კვლევების დროს, აღმზრდელები აღნიშნავდნენ, რომ ბავშვთა კვება, სასწავლო პროგრამა და სკოლისათვის მომზადება ადგილობრივი მოსახლეობისათვის დადებითი ეფექტის მატარებელია). მეორე მხრივ, სამუშაო ადგილების არარსებობა მოსახლეობის დასაქმებას თითქმის შეუძლებელს ხდის. ისინი მხოლოდ კერძო, ძირითადად პირად მეურნეობაში არიან დაკავებული, ხოლო მონეული პროდუქცია ნაწილობრივ იყიდება. ამიტომ, სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით, შრომისუნარიანი მოსახლეობის ნაწილი სოფლის მიტოვებასა და ქალაქში ბედის ძებნაზე უფროა ორიენტირებული, ვიდრე ადგილზე რაიმე პროექტების იმედად დარჩენაზე. მოსახლეობა პერიოდულად უთითებდა გართულებულ ეკოლოგიურ ვითარებაზეც, თუმცა აღნიშნავდნენ გაუმჯობესებულ ინფრასტრუქტურას.

რაც შეეხება კონტინგენტის რაოდენობის გავლენას სკოლების რიცხვზე და მათ დატვირთვაზე, ამ საკითხმა სკოლებზე გავლენა რეფორმების პერიოდში იქონია. 2005 წლიდან დაწყებული სკოლების ოპტიმიზაციის რეფორმა მაღალმთიან აჭარასაც შეეხო და დაბალკონტინგენტიანი სკოლების ნაწილი დაიხურა. ამჟამად, სოფლებში, სადაც საჯარო სკოლები არ არის, ან მხოლოდ დაწყებითი (ან საბაზო) განათლების მიღებაა შესაძლებელი – ან მეზობელი დასახლების საშუალო სკოლასთან არიან მიერთებულნი, ან მოსწავლეები მაღალ საფეხურებზე იქ გადადიან სასწავლებლად.

როგორც დაბა ხულოს სკოლაში აღნიშნეს, ეს სკოლა ემსახურება – ელელიძეებს, თავოს, დიაკონიძეებს, პაქსაძეებს – სადაც დაწყებითი და საბაზო სკოლებია. იქიდან მოსწავლეები საშუალო სკოლის დასამთავრებლად დაბა ხულოს სკოლაში გადადიან (სდ-გ, გვ.29). მსგავსი ვითარებაა ღორჯომის სკოლაშიც, რომელიც მიმდებარე სოფლებს ემსახურება. ღორჯომის საშუალო სკოლას შემოერთებული აქვს ჭახაურის საბაზო და მერჩხეთის დაწყებითი სკოლა (სდ-გ, გვ. 37).

დაბა ხულოს და ღორჯომის სკოლებში პარალელურად დადიან მოსწავლეები მიმდებარე პანსიონატებიდან. ეს პრაქტიკა სკოლებმა არაერთვაროვნად მიიღეს. მიუხედავად ამისა, ამჟამად სკოლის დირექტორები და პანსიონატის პედაგოგები პარალელურ რეჟიმში აკონტროლებენ სიტუაციას – სკოლის წარმომადგენლები, მას შემდეგ, რაც იქ პანსიონატის მსმენელებმა დაიწყეს სწავლა, ესტუმრნენ პანსიონატებს, რათა შეემოწმებინათ, თუ როგორ პირობებში ცხოვრობდნენ და სწავლობდნენ მოსწავლეები (სდ-გ, გვ. 29). ამავე დროს, თუ ღორჯომის პანსიონატში ძირითადად ღორჯომის თემის მოსწავლეები არიან, დაბა ხულოს სკოლაში ასევე დადიან დაბაში მოქმედი პანსიონატის მსმენელი ბავშვებიც, რომლებიც სხვადასხვა სოფლებიდან და თემებიდან არიან (სდ-გ, გვ. 27).

სკოლების სიშორის გამო, რამდენიმე წელია მოქმედებს პროგრამა, რომელიც მოსწავლეების გადაადგილებას უწყობს ხელს. დაბა ხულოს სკოლას 5 მიკროავტობუსი ემსახურება, მეკვიძეების სკოლას – 2 მიკროავტობუსი და 1 მაღალი გამავლობის მანქანა (სულ 50 მოსწავლეს ემსახურება), ღორჯომის სკოლას კი 10 სამარშრუტო ხაზზე 2 ტრანსპორტი აქვს გამოყოფილი (სდ-გ, გვ. 2, 27, 30, 37).

ტრანსპორტის მონესრიგება დიდ გავლენას ახდენს დასწრებადობაზე. სკოლის მასწავლებლები ამბობენ, რომ წარულში მოსწავლეების დასწრებადობა ძალიან დაბალი იყო (სდ-გ, გვ. 30, 37). როგორც ერთ-ერთი ყოფილი მოსწავლეც აღნიშნავს, ტუნაძეების სკოლაში 11 მოსწავლე იყო, თუმცა გოგონებიდან სისტემატურად მხოლოდ ის დადიოდა და ისიც იმიტომ, რომ სკოლა ფაქტობრივად მის ეზოში იყო (სდ-გ, გვ. 11). მიუხედავად ამისა, ტრანსპორტი არ არის დასწრებადობის განმსაზღვრელი მაღალ კლასებში. სკოლის პედაგოგები აღნიშნავენ, რომ საატესტაციო გამოცდების გაუქმებამდე სკოლაში მაღალი დასწრებადობა და აქტიურობა იყო. მაგრამ მისი გაუქმების შემდეგ, გაკვეთილებზე მოსწავლეების დაკავებაც კი გაჭირდა. ერთ მოსწავლეს სპეციალურად ექსტერნი აქვს აღებული, რომ მოემზადოს და ჩააბაროს გამოცდები (სდ-გ, გვ. 29).

სკოლებში ასევე ეთმობა ყურადღება შშმ პირებს. დაბა ხულოში 1 მოსწავლეა ქვედა კიდურების პრობლემებით, რომელსაც დამატებით ემსახურებიან. სკოლაში ასევე გაკეთდა ადაპტირებული ლიფტი შშმ პირებისათვის (სდ-გ, გვ. 28).

ღორჯომის სკოლაში 1 შშმ მოსწავლეა. მას უჭირს გადაადგილება და ერთხანს იმაზეც კი უმსჯელიათ, ბავშვი სახლში დაეტოვებინათ და მისთვის მასწავლებელი გამოეყოთ, თუ სკოლაში სიარულში აღმოეჩინათ დახმარება. სკოლის დირექტორმა დასძინა, რომ ბავშვის სახლში დატოვების შემთხვევაში, ის ჩაკეტილი იქნებოდა და უფრო ინერვიულებდა, სტრესში იქნებოდა. ამიტომ მის მიმართ ინტერესი სკოლა-მაც გამოხატა და ყურადღებას აქცევინ (სდ-გ, გვ. 38).

როგორც რესპონდენტი აღნიშნავს, მეკვიძეების სკოლაში 1 მოსწავლე იყო მენტალური ჯანმრთელობის შეფერხებით, სპეციფიკური სიტუაციიდან გამომდინარე, მას ცალკე მასწავლებელი გამოუყვეს (სდ-გ, გვ.2).

ამგვარად, სკოლამდელი აღზრდის მხრივ, ხულოს მუნიციპალიტეტი იმავე გამოწვევების წინაშე დგას, რა გამოწვევების წინაშეც დგანან მუნიციპალიტეტები საქართველოს სხვა ადგილებში. არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები გავლენას ახდენენ დაწყებით განათლებაზე, ბაღებისა და სკოლების დატვირთულობაზე. სკოლები ეფექტიანად იყენებენ სატრანსპორტო მომსახურებას. მოსწავლეების ინტერესებიდან გამომდინარე, ასევე თანამშრომლობენ ადგილობრივ პანსიონატებთან.

პედაგოგები

მაღალმთიანი აჭარის სკოლებში ძირითად პრობლემებს უკავშირებდნენ საბუნებისმეტყველო მიმართულებით სპეციალური კლასების არქონას, მხოლოდ თეორიულ განათლებას და სასწავლო პროგრამების სიმწირეს ეროვნულ გამოცდებში საგრანტო დაფინანსების მისაღებად. ეს პრობლემები, ძირითადად იკვეთება პედაგოგების საკითხთან.

მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული სკოლის წარმომადგენელი დადებითად აფასებს საკუთარ სკოლაში არსებულ ვითარებას, ნათელია, რომ პედაგოგების კვალიფიკაციის და ასაკის საკითხი მნიშვნელოვანი გამოწვევაა. სკოლები ჩართულები არიან სხვადასხვა პროექტში, რომელთა ფარგლებშიც გადიან გადამზადებას. ჩვენი აზრით, ამგვარ ტრენინგებს მაინც უფრო წერტილოვანი, ან მოკლევადიანი შედეგი აქვს, რადგან პედაგოგების დამოკიდებულება სწავლების ახალ მეთოდებთან და სასწავლო პროგრამების მოდერნიზაციასთან, საკმაოდ სკეპტიკურია. ამ მხრივ, ჩვენი აზრით, საყურადღებოა პედაგოგების დაბერების ტენდენცია, რაც ახალგაზრდა კადრების შედინებით არ ბალანსდება. სკოლის პედაგოგების გაახალგაზრდავების საჭიროებას ხედავს აჭარის ა.რ. განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროც. თუმცა ახალგაზრდა კადრების მომზადება, ისევე როგორც მათი ნახალისება ქალაქისგან მოშორებულ სკოლებში სამუშაოდ – ჯერ კიდევ რჩება პრობლემად.

აჭარის ა.რ. განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მოწოდებული სტატისტიკის თანახმად, **მაღალმთიანი აჭარის სკოლებში მოწვეულ პედაგოგებს შორის ჭარბობენ ინგლისური ენის პედაგოგები.** სოფ. ღორჯომის სკოლის ინგლისური ენის პედაგოგი, ბათუმიდანაა. მან აჭარის განათლების სამინისტროს შესაბამისი პროგრამის ფარგლებში შეიტანა განაცხადი გამოჩენილ ვაკანსიაზე და მისი განაცხადი დაკმაყოფილდა. სკოლის დირექტორის ცნობით, ის 20-22 წლის

გოგოა (მ სდ-გ, გვ. 38). იგივე ვითარებაა სოფ. მეკვიძების სკოლაში, რომელიც, ამავ დროს, ყველაზე ახალგაზრდა მასწავლებელია (სდ-გ, გვ. 1).

სკოლის ადმინისტრაცია მიიჩნევს, რომ არსებულ ვითარებაში გარკვეულ პროგრესს მაინც განიცდიან. ამ მხრივ გამოირჩევა დაბა ხულოს სკოლა. ამ სკოლის პედაგოგებიდან 13-მა აიმაღლა სტატუსი, ხოლო 10 დარეგისტრირებულია გამოცდებისათვის (სდ-გ, გვ. 28). მასწავლებლების გადამზადება და ტრენინგებში მონაწილეობა ღორჯომის სკოლაშიც მიმდინარეობს, თუმცა იქაური პედაგოგებიდან საატესტაციო გამოცდაზე მხოლოდ 3 მასწავლებელი გავიდა (სდ-გ, გვ. 37). მსგავსი მდგომარეობა, ერთგვარად, დამახასიათებელია, ერთი მხრივ, დიდი, და მეორე მხრივ, პატარა სკოლებისათვის. მიუხედავად ამ ვითარებისა, დაბა ხულოს სკოლის დირექციის ცნობით, მათ ჰყავთ ბევრი საგრანტო დაფინანსების მომპოვებელი მოსწავლეები (სდ-გ, გვ. 28). სკოლის ადმინისტრაცია ასევე მიღწევად მიიჩნევს სკოლის მოსწავლეების მონაწილეობას სხვადასხვა აქტივობაში, განსაკუთრებით, სპორტული ხაზით, რაშიც სკოლის მოსწავლეებს არაერთი პრიზი აქვთ აღებული. იგივე შეიძლება ითქვას ინტელექტუალურ თამაშებზე და სხვადასხვა აქტივობაში მონაწილეობაზე (სდ-გ, გვ. 31). სოფ. ღორჯომის შემთხვევაში მიღწევები უფრო ნაკლებია, თუმცა სკოლის პედაგოგების აზრით, ის ფაქტი, რომ ღორჯომის სკოლიდან უმაღლეს სასწავლებელში რამდენიმე მოსწავლე მაინც აბარებს ყოველწლიურად, სკოლის ხარისხის მაჩვენებელია (სდ-გ, გვ. 28).

განსხვავებული დამოკიდებულება და სპეციფიკა ვლინდება წარსულში ქალაქ ბათუმში მდებარე შაჰინის სახელობის მეგობრობის სკოლა-ლიცეუმთან დაკავშირებით. მართალია, ეს თემა ჩვენი კვლევის უშუალო მიზანი არ ყოფილა, მაგრამ რადგან შაჰინის სახელობის საწავლებელი განათლების სისტემაში დიდ როლს ასრულებდა (მათ შორის, თურქეთში სწავლის კუთხითაც), ამიტომ ამ ასპექტზე ცალკე გავამახვილეთ ყურადღება.

შაჰინის სკოლის კურსდამთავრებული აცხადებდა, რომ იქ ყველა საგანი განსხვავებული ხარისხით ისწავლებოდა; რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, განათლების მიღება ინგლისურ ენაზე წარმოებდა. გამოირჩეოდა არა მარტო თეორიული, არამედ პრაქტიკული სწავლებით და დამატებითი აქტივობებით. სკოლაში კარგი პირობები იყო შექმნილი სწავლისა და განვითარებისათვის. სკოლა დამატებით დატვირთვასა და მოსწავლის სხვადასხვა შესაძლებლობის განვითარებაზე იყო ორიენტირებული. რესპონდენტები განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ დისციპლინაზე, სასწავლებელში მასწავლებელთა ნაწილი მუსლიმები იყვნენ, მაგრამ, ინდოქტრინაციის კუთხით, ფრთხილები იყვნენ, აკონტროლებდნენ საკუთარ თავს (სდ-გ, გვ. 20-21, 51). მიუხედავად ამისა, სკოლა მთლიანად საერო მიმართულების იყო. ის წარჩინებული მოსწავლეების მხარდაჭერით და მათი შემდგომი სწავლითაც იყო

დაინტერესებული. რადგან ამ სკოლაში მოხვედრა საკმაოდ რთული იყო, მასში, როგორც ჩანს, მთავარი აქცენტი განათლების მაღალი დონის მიცემაზე იყო გადატანილი. ამავე დროს, სკოლა, მოსწავლეების სურვილის შემთხვევაში, თურქეთში სწავლების მხარდაჭერას მხოლოდ საერო მიმართულებით ეწეოდა.

ამ შემთხვევაში ცალკე ყურადღებას იმსახურებს საკუთარ სკოლებში არსებული ვითარების შეფასება მოსწავლეების მხრიდან. თუ სოფ. მეკვიძეების და ღორჯომის სკოლის მოსწავლეები სკოლაში არსებულ ვითარებას ძირითადად დადებითად აფასებდნენ (სდ-გ., გვ.1-2, 40), ნაწილობრივ განსხვავებული ვითარებაა ხულოს სკოლის შემთხვევაში. მოსწავლეები კრიტიკულად უდგებოდნენ სწავლის პროცესს. დაბა ხულოს სკოლის მოსწავლის აზრით, მთელი სასწავლო პროცესი მორგებულია გამოცდებზე და თუ რაიმე პრობლემაც არსებობს – მოსწავლეების მიდგომები, მოტივაცია თუ სწავლა – ყველაფერი ამასთანაა დაკავშირებული (სდ-გ, გვ. 32). სხვა მოსწავლის აზრით, საატესტატო გამოცდების პირობებში ყველაფერი გამოცდაზე იყო ორიენტირებული, რის გამოც მოსწავლეები, ერთი მხრივ, სწავლობდნენ ყველაფერს, თუმცა პრაქტიკულად არაფერს გადიოდნენ (სდ-გ, გვ.34). მეტიც, განათლების სისტემაში არსებული შეღავათები მოსწავლეებს მე-10-მე-11 კლასიდან მედლის მიღებაზე ზრუნვის დაწყებისკენ უბიძგებდა. ეს შემდგომში მათ მნიშვნელოვან შეღავათს ანიჭებდა. ამის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ საგანი არ უყვარდათ, მოსწავლეებს მაინც უწევდათ მისი სწავლა, რადგან, ერთი მხრივ, მედალი, ხოლო მეორე მხრივ, საგრანტო დაფინანსება მათზე ძალიან მოქმედებდა (სდ-გ, გვ. 34). კიდევ ერთი მოსწავლე დასძენს, რომ ახალგაზრდებისათვის მომავალში რაიმე პერსპექტივის ქონა უმაღლეს განათლებასთანაა დაკავშირებული, ამიტომ ყველას უნდა სწავლის გაგრძელება, სხვანაირად არანაირი პერსპექტივა არ ექნებათ (სდ-გ, გვ. 33).

ტექნიკური და საბუნებისმეტყველო საგნებით დაინტერესებული მოსწავლეები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საბუნებისმეტყველო მიმართულების სწავლებას ანიჭებენ. თუმცა მიაჩნიათ, რომ სკოლაში ის სუსტად ისწავლება და ისიც, მხოლოდ თეორიულ დონეზე. მოსწავლეების აზრით, უფრო მნიშვნელოვანია პრაქტიკული სწავლება, რომელიც უნდა მოიცავდეს კვლევებსაც. ამგვარად მოსწავლეებს საკუთარი ცოდნის პრაქტიკულ გამოყენებაზეც ექნებათ წარმოდგენა და უნივერსიტეტისათვისაც უფრო მომზადებულები იქნებიან (სდ-გ, გვ. 32).

ინტერვიუებში, რომლის დროსაც სოფ. ღორჯომის სკოლის მოსწავლეებს მიეცათ საკუთარი მოსაზრების კონფიდენციალურად გადმოცემის შესაძლებლობა (სრულასაკოვან მოსწავლეებს სხვა პირის დაუსწრებლად), ისინი უფრო მეტ დეტალზე ამახვილებდნენ ყურადღებას. ერთ-ერთმა მოსწავლემ არ დამალა, რომ მეზობელ სოფელში, ტუნაძეებში, სწავლების ხარისხი უკეთესია მიუხედავად იმისა, რომ ის

უფრო პატარა სკოლაა და ნაკლები მოსწავლე ჰყავს. მისი აზრით, ეს იმასთან არის დაკავშირებული, რომ იქ მასწავლებლების უმეტესობა ახალგაზრდაა და მოწვეულები არიან (სდ-გ, გვ. 41). რეპეტიტორებსაც, მოსწავლეები ან სოფ. ტუნაძეებიდან, ან დაბა ხულოდან ასახელებდნენ.

რეპეტიტორობას განსხვავებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ დაბის და სოფლის მოსწავლეები. სოფლის მოსწავლეები რეპეტიტორობას ძირითადად ეროვნულ გამოცდებში ბარიერის დაძლევაში დახმარებად განიხილავენ. ამ მიზეზით სკოლის მასწავლებლები მათთან უფასოდაც მეცადინეობენ. უფრო მეტ ყურადღებას კი იმ საგნებს უთმობენ, რომლებშიც შედარებით ცუდად არიან მომზადებულები – მაგალითად, უცხო ენას ან ზოგად უნარებს. სკოლის დირექტორის აზრით, რაც გამოცდები გაუქმდა, მოსწავლეებს მეტი საშუალება მიეცათ, რომ ყურადღება გამოცდებზე გადაეტანათ. თუმცა სამინისტროსთან შეთანხმებით სკოლამ მაინც ჩაატარა ერთგვარი შიდა გამოცდები მოსწავლეების ცოდნის გასაკონტროლებლად (სდ-გ, გვ. 28).

დაბის სკოლის მოსწავლეები, აბიტურიენტები, მთლიანად გამოცდების სამზადისზე იყვნენ გადართულები. მათი დიდი ნაწილი რეპეტიტორებთან მეცადინეობაში თანხას იხდის. რეპეტიტორებთან, დაბა ხულოს მოსწავლეებს, ყოველთვიურად 150-300 ლარამდე ეხარჯებოდათ. ხარჯი დამოკიდებული იყო საგნების რაოდენობასა და მოსწავლის სურვილზე, ეროვნულ გამოცდებში უკეთესი ქულა მიეღო. უკეთესი ქულა უმეტეს შემთხვევაში დაკავშირებული იყო ან პრესტიჟულ სპეციალობაზე/სასწავლებელში მოხვედრასთან, ან დაფინანსების მოპოვებასთან (სდ-გ, გვ. 34).

ამ მხრივ საყურადღებოა მოსწავლეების მიერ სასწავლებლების შერჩევის სტრატეგია. უნივერსიტეტების შერჩევის დროს, როგორც აბიტურიენტები აცხადებენ, სხვადასხვა ფაქტორს ენიჭება მნიშვნელობა. მაღალმთიანი აჭარის მოსწავლეებისათვის ძირითადად ბათუმის და თბილისის უნივერსიტეტები ლიდერობენ, ძირითადად, ცნობილი და გამორჩეული. **ხიჭაურის უნივერსიტეტი (ა(ა) იპ საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის სასწავლო უნივერსიტეტი) არჩევანში იშვიათად გვხვდება** (სდ-გ, გვ. 28). თუმცა არჩევანის ფორმირების დროს სხვადასხვა ფაქტორზე აკეთებდნენ აქცენტს. გამოკითხული რესპონდენტების უმრავლესობა უნივერსიტეტის შერჩევისას ეკონომიკურ ფაქტორებს ითვალისწინებდა. კერძოდ, უმთავრესი იყო საცხოვრებელი პირობები. აბიტურიენტები უნივერსიტეტს ისეთ ქალაქებში არჩევდნენ, სადაც მათი ნათესავები ცხოვრობდნენ.

მოვიყვანთ ერთ განსხვავებულ მაგალითს. დაბა ხულოს გოგო მოსწავლემ თავისი პროფესიული მიმართულება თავად შეარჩია. პროფესია მან საკუთარი ინტერესების, საგნებში წარმატების და სხვა დამატებითი ინფორმაციის დაყრდნობით გააკეთა. კერძოდ, ის ინფორმირებული იყო სან-დიეგოს პროგრამაზე, ამიტომ მთელი

დრო გამოცდებისათვის მზადებას მონადრომა. მისი გადმოცემით, ის კარგად იცნობდა უნივერსიტეტის მოთხოვნებს და სწავლის საფასურს. მან უკვე აწარმოა მოლაპარაკება საბუნებისმეტყველო პროგრამის კუთხით და ნაწილობრივი დაფინანსებაც მიიღო. იმ ფაქტორის გათვალისწინებით, რომ ამავე უნივერსიტეტში მისივე ძმა სწავლობდა, ეს მის საცხოვრებელ ხარჯებს ამცირებდა. ამიტომ მისი მიზანი იყო დარჩენილი თანხის დაფარვა გრანტის მეშვეობით (სდ-გ, გვ.32-33).

საერთოდ, როგორც რესპონდენტები აღნიშნავდნენ, წინა წლებისგან განსხვავებით, მაღალმთიანი აჭარიდან უფრო მეტი გოგო მოსწავლე ცდილობს უმაღლესი განათლების მიღებას. როგორც ერთ-ერთი პედაგოგი აღნიშნავს, „წარსულში გოგონების სწავლა არ იყო, რად უნდა სწავლაო, ამბობდნენ. შარშან, უმაღლესში 4 გოგონამ ჩააბარა, წელს უფრო მეტი აპირებს. ეხლა შეიცვალა სიტუაცია. ეხლა გოგო ტირილდა, რომ ვერ აბარებდა საგანს. აქედან ბევრ გოგონებს აქვთ განაცხადები შეტანილი სხვადასხვა სასწავლებლებში და მობილურებიც არიან უფრო. ეს კარგიცაა“. (სდ-გ, გვ. 39). სკოლებში აღნიშნავდნენ, რომ უმაღლესი სასწავლებლებისადმი ინტერესი უმეტესად მაინც გოგონებს ჰქონდათ.

ხიჭაურის უნივერსიტეტისადმი დაბალი ინტერესი, როგორც პედაგოგებმა, ისე მოსწავლეებმა რამდენიმე ფაქტორით ახსნეს (მაგ., უნივერსიტეტის დაბალი პრესტიჟი, თუმცა ნორმალური სასწავლო დონე), თუმცა უმთავრესი მაინც უნივერსიტეტში სწავლის ხარჯები იყო. მიუხედავად იმისა, რომ უნივერსიტეტში სწავლა უფასოა, როგორც რესპონდენტები აღნიშნავდნენ, იქ მოსწავლეები იშვიათად აბარებენ. დაბა ხულოსი ასეთი აბიტურიენტი არ შეგვხვდებოდა, ხოლო ღორჯომიდან წარსულში 2 მოსწავლე იყო. ერთ-ერთი პედაგოგის სიტყვებით, „ხიჭაურის უნივერსიტეში ჩაბარება, როგორც ასეთი, არ ხდება ხშირად, რადგან ის მაინც შუა გზაზეა და მაინც ხარჯებთანაა დაკავშირებული. ამიტომ ფიქრობენ, რომ თუ უნდა ვაბარო და გზა მაინც ხარჯიაო, ფიქრობენ, ბათუმში სწავლა ჯობიაო“ (სდ-გ, გვ. 39).

უმაღლესი სასწავლებლის ალტერნატივად ამჟამად ხულოში მოქმედი პროფესიული სასწავლებელი გამოდის. მის გახსნას დადებით მოვლენად მიიჩნევენ პედაგოგები (სდ-გ, გვ. 29). მიუხედავად ამისა, სკოლის მოსწავლეებში ამ სასწავლებლისადმი ინტერესი არც ისე მაღალია.

რაც შეეხება თურქეთში სწავლას, დაბა ხულოს სკოლის პედაგოგების თქმით, მათი სკოლიდან თურქეთში წლების წინ აბარებდნენ მოსწავლეები (2 წლის წინ იყო ბოლო შემთხვევა, როცა მოსწავლე თურქეთში რელიგიური განათლების მისაღებად წავიდა). **ბოლო პერიოდში ეს ფაქტობრივად აღარ ხდება და როგორც სკოლის პედაგოგები ამბობენ, სკოლა დაინტერესებულია, მოსწავლეებს საერო განათლე-**

ბის მიღებაში შეუწყოს ხელი (სდ-გ, გვ. 31). თურქეთში რელიგიური განათლების მიღების მსურველთა რიცხვის შემცირებაზე პანსიონატებშიც საუბრობდნენ.

ამგვარად, მაღალმთიან აჭარაში პრობლემად რჩება კვალიფიციური პედაგოგიური კადრების სიმწირე და მათი გადაბეჭვება. სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში, ძირითადად, უცხოური ენის სწავლება მიიჩნევა პრიორიტეტულად. პრობლემას წარმოადგენს ზუსტი და საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლება. გაკვეთილებზე სწრებადობას, მოსწრებას და სკოლების საერთო დონეს მოსწავლეები და მასწავლებლები დადებითად აფასებენ. როგორც ჩანს, სხვადასხვა აქტივობისა და ტრენინგის მიუხედავად, სკოლებში საჭიროა პროფესიულ ორიენტირებასთან დაკავშირებული ცოდნის და პრაქტიკული უნარების განვითარების ხელშეწყობა.

სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გავლენა განათლებაზე

როგორც უკვე აღინიშნა, გემო აჭარის მუნიციპალიტეტებში ეკონომიკური მდგომარეობა რთულია. მიუხედავად იმისა, რომ სტატისტიკის დეპარტამენტის ცნობები ძირითადად ზოგად ტენდენციებს აღწერს, მთლიანობაში, ის ნაკლებად ასახავს რეალურ მდგომარეობას. მონაცემების შეგროვების მეთოდოლოგიურ სირთულეებთან და ხარვეზებთან ერთად, მოსახლეობის დასაქმების მაჩვენებელი, ხშირად, ასევე ეხება შინამეურნეობაში დასაქმებას, რომელიც ყოველთვის არ გულისხმობს დამატებით შემოსავალს ოჯახისათვის. ამავე დროს, მაღალმთიანი აჭარის სოფლებისათვის დასაქმების ძირითადი სფეროები სახელმწიფო სექტორშია – გამგეობა, სკოლა, ჯანდაცვის სფერო, პოლიცია, ინფრასტრუქტურის და ენერგეტიკის მიმართულება. შესაბამისად, ამ მიმართულებებში დასაქმებულთა რიცხვი დიდი არ არის. წარსულში კომბინირებული ტიპის შინამეურნეობები, რომლებიც ორიენტირებული იყო ნახევრადმომთაბარე მესაქონლეობისა და მემცენარეობის დარგებზე, თანდათანობით კარგავს ტრადიციულ მნიშვნელობას. როგორც გემოთ აღვნიშნეთ, მოსახლეობისათვის ოჯახის პირობებში პროდუქციის წარმოება არ არის რენტაბელური. წარსულში ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევების მიხედვით⁵¹³, საოჯახო მეურნეობის წარმოების არსებული პრაქტიკა, რომელიც მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული სამეზობლო-სანათესაო თემსა და ურთიერთდახმარებაზე, ადგილობრივი პირობების ოპტიმალური გამოყენების მიდგომებს და მეთოდებს არ მოიცავდა. მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, რომელიც ოჯახის შემოსავლის მნიშვნელოვანი (ან ძირითადი) წყაროა, კონკრეტული მიდგომების გამოყენებას საჭიროებს, რათა მისი ბაგური თუ იალაღებზე გარეკვით მიღებული პროდუქციის მოცულობა და ხარისხი საგრძნობლად გაიზარდოს. თუმცა რთულმა ეკონომიკურმა პირობებმა, მი-

513 მაგ., Барамидзе Р. Ислам и его особенности в Аджарии//Идентичность, власть и город в работах молодых ученых Южного Кавказа. Тб.,2005. გვ. 39—69;

ნის სიმცირემ, ეკოლოგიურმა სირთულეებმა (ტყის სავარგულების რაოდენობის შემცირება, სარწყავი წყლის დაკლება, ნიადაგების გამოფიტვა და ა.შ.) და სხვა ფაქტორებმა მნიშვნელოვნად შეცვალეს დამოკიდებულება. როგორც ჩანს, ერთ-ერთი მიზეზი სამომხმარებლო ურთიერთობებში ფართოდ ჩართვაც არის. რესპონდენტების ნაწილი ყურადღებას ამახვილებდა „ჩვეულებრივ“ საქონელსა და მომსახურებაზე წვდომის გაზრდაზე. შემოსავლების სიმცირის პირობებში, შედარებით ძვირადღირებული საქონლის შეძენა, ძირითადად, კრედიტების მეშვეობით იყო შესაძლებელი, რაც მსესხებელს აიძულებდა პერიოდული გამომუშავების ახალი გზები მოეძიებინა. დღეისათვის, როგორც კვლევისას ვლინდება, ამგვარი დასაქმების არეალი ორია: ქალაქ ბათუმში ძირითადად ფიზიკური ან ნაკლებკვალიფიციური სამუშაოები, ან სეზონური სამუშაოები თურქეთის რესპუბლიკაში. ნებისმიერი სახის პრობლემის გაჩენის შემთხვევაში, როგორც პირს, ვინც კრედიტი აიღო, ისე მის ოჯახს, სერიოზული ფინანსური/მატერიალური ზიანი აღგება.

საყურადღებოა, რომ მუნიციპალიტეტში არსებულ პრობლემებზე ყურადღებას ამახვილებდნენ საერო თუ სასულიერო სასწავლებლების წარმომადგენლები, სასულიერო პირები და სოფლის მცხოვრებლებიც. მაგალითისათვის, მუსლიმი სასულიერო პირი ხულოს მუნიციპალიტეტში ამჟამად არსებულ ვითარებას მძიმედ აფასებს, მისი აზრით, ბოლო 4-5 წლის მთავარ გამოწვევად სერიოზული მიგრაცია იქცა: „*მოსახლეობა მიდის ქალაქისკენ. ზაფხულობით ოჯახების ნაწილი ბრუნდება. სახელმწიფო პროგრამების არარსებობის გამო ისინი აქ ვერ კავდებიან. ახალგაზრდები მიდიან თურქეთში. ლირის კურსის პრობლემების მიუხედავად, ახალგაზრდობა იქაურ შემოსავალს მაინც მნიშვნელოვნად თვლის. დასაქმება რაიონის მასშტაბით უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს. ოჯახმა კარტოფილი რომ აწარმოოს, შემდეგ გროშებად უნდა ჩააბაროს. ამიტომ არ უღირს. მეცხოველეობას შემოსავალი არ მოაქვს. ფაბრიკა იყო და ინვესტორი გაიქცა. პრობლემებია სხვა სფეროებშიც. ამიტომ მოსახლეობის შემცირება გასაგები მიზეზებით ხდება“ (სდ-გ, გვ. 23).*

ამ პირობებში, ჩვენი კვლევის ფარგლებში მხოლოდ ერთი ფაქტი გამოვლინდა, როცა მოსწავლეს მატერიალური მიზეზების გამო ჰქონდა მითოვებული სკოლა. როგორც სოფ. მეკვიძეების სკოლის მოსწავლემ აღნიშნა, რამდენიმე წლის წინ, ერთი მოსწავლე მხოლოდ მე-6 – მე-7 კლასამდე დადიოდა, რის შემდეგაც ოჯახმა ველარ უზრუნველყო მისი სწავლა და მან სკოლას თავი გაანება. ის ამჟამად სოფლად, ფიზიკურ შრომას ეწევა (სდ-გ, გვ.2). მსგავსი შემთხვევები სხვა ადგილებში არ შეგვხვედრია. სხვადასხვა პროგრამასთან ერთად, რომლებიც მოსწავლეების ან სკოლის უზრუნველყოფისკენ არის მიმართული, სკოლის ადმინისტრაციაც ცდილობს მოსწავლეების ხელშეწყობას. ღორჯომის სკოლამ მცირე რესურსების მიუხედავად, მეორადი წიგნებიც შეიძინა, რომელსაც მოსწავლეებს ურიგებს, რითაც ფარავს წიგნებზე მათ მოთხოვნას. დირექტორის თქმით, როცა სკოლის რესურსებით მეორადი

წიგნების მოპოვება მოხერხდა, მას საჭიროდ არ მიუჩნევია, სამინისტროსთვის, რომელიმე პროგრამით სკოლისათვის ახალი წიგნების შესაძენად მიემართა (სდ-გ, გვ. 38).

აქ ყურადღებას იპყრობს სხვა ფაქტორიც. შემოსავლები, სასკოლო განათლების პარალელურად, დიდ გავლენას ახდენს სკოლისშემდგომ პროექტებზე. განსაკუთრებით, შემოსავლების ოდენობა, როგორც ჩანს (ისევე როგორც პირადი სოციალური კაპიტალი – კონტაქტებისა და ნაცნობობის სახით), გავლენას ახდენს უმაღლეს განათლებაზე. რესპონდენტების უმრავლესობა სკოლას დადებითად აფასებდა, თუმცა უმაღლეს სასწავლებელზე საუბრის დროს, აბიტურიენტობის პერიოდში საკუთარ გაუთვითცნობიერებლობას ბევრი აღნიშნავდა. ამ მიზეზით მათ არ გაუთვლიათ შესაძლო ფინანსური ხარჯები, არ უზრუნიათ მაღალი ქულის მიღებაზე ეროვნულ გამოცდებზე – გრანტის მისაღებად და ა.შ. თუ სასკოლო განათლების დონეზე, მოსწავლეებს თანაბრად მიუწვდებოდა ხელი სკოლაზე (ტრანსპორტზე, წიგნებსა და სხვა სასწავლო საშუალებებზე წვდომის გამო), საუნივერსიტეტო დონეზე ოჯახის წევრების პირადი კავშირები (მაგ., ნაცნობობა კარგ რეპეტიტორებთან), სკოლის მასწავლებლების კვალიფიკაცია (ის უფრო მაღალია დაბის ან ქალაქთან ახლოს მდებარე სკოლებში, ვიდრე სოფლის სკოლებში), ოჯახის მატერიალური შესაძლებლობები და მოსწავლის პირადი დაინტერესება გადამწყვეტ ფაქტორებად იქცევა.

კერძოდ, ჩვენს შემთხვევაში, გოგონა, რომელიც გრანტისათვის და კარგი უნივერსიტეტისათვის იბრძოდა, სკოლის მასწავლებლის შვილი იყო, რომელსაც ერთ-ერთ საგანში მშობელი ამეცადინებდა; სხვა საგნებში მას შეღავათები ჰქონდა. ანუ, სკოლის მასწავლებელთა შვილები უფრო ადვილად ახერხებენ კოლეგების მეშვეობით შვილების მომზადებას ეროვნული გამოცდებით გათვალისწინებულ საგნებში. მეორე, მასწავლებლის კვალიფიკაცია გამოცდებისათვის მომზადების დროს მთავარ ფაქტორია, რადგან ამგვარი კვალიფიკაცია საგნის ცოდნის გარდა, ეროვნული გამოცდებისათვის საჭირო საგნების, საგამოცდო სისტემის სპეციფიკის და შესაბამისი უნარების ცოდნას უკავშირდება. ამიტომ, ასეთ მასწავლებლებზე მოთხოვნა უფრო დიდია. რადგანაც დაბის სკოლაში მეტი პედაგოგია, მათ შორის, მონწევულებიც, და ისინი უფრო ადვილად ახერხებენ მიმდინარე აქტივობებში მონაწილეობას, დაბის მოსწავლეთა მოტივაციაც განსხვავებულია – ისინი, ზოგადად, ძირითადად ორიენტირებულები არიან უფრო მაღალ შედეგებზე, ვიდრე რიგითი სკოლის მოსწავლეები, მაგალითად, იმავე ღორჭომის სკოლის მოსწავლეები, რომელთა უმთავრეს მიზანსაც უნივერსიტეტში მოხვედრა წარმოადგენს. დაბის მოსწავლეთა ნაწილი აქცენტს სტიპენდიის მიღების აუცილებლობაზე აკეთებდა. ამ მხრივ აქცენტს, ზუსტად რომ სკოლის პედაგოგები აკეთებდნენ – დაბის სკოლის წარმატებას სხვადასხვა მიმართულებით, განსაკუთრებით, ქალებსა და წარმატებულ სტუდენტებს, ისინი საგანგებოდ აღნიშნავდნენ (სდ-გ, გვ. 28).

თუმცა, მეორე მხრივ, უნდა ითქვას, რომ პედაგოგთა ნაწილი მზად იყო უსასყიდლოდ, დამატებით ემუშავა მოსწავლეებთან. როგორც ჩანს, ეროვნული სასწავლო გეგმის და ეროვნული გამოცდებით გათვალისწინებული მოთხოვნების შეუსაბამობა, ისევე როგორც საუნივერსიტეტო დონისათვის საჭირო კომპეტენციები, თანამედროვე სკოლების პრობლემად რჩება.

ამრიგად, არსებული სამეურნეო ტრადიციები მოსწავლეების ყოველდღიურ ცხოვრებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს. სოციალური კავშირები და მატერიალური რესურსები მოსწავლეებს უკეთესი განათლების მიღებაში ეხმარება. შრომითი მიგრაცია და ეკონომიკური გამოწვევები აუარესებს სკოლების მდგომარეობას იმ კუთხით, რომ კლებულობს მოსწავლეების რაოდენობა, ხოლო არსებული კონტინგენტის ნაწილი შრომით საქმიანობაში ერთვება.

ბიბლიოთეკების და არაფორმალური განათლების რესურსები მალაქმთიან აჭარაში

ბიბლიოთეკების პროგრამა აჭარის ა.რ. განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ერთ-ერთი ქვეპროგრამაა. ამიტომაც, სკოლების ბიბლიოთეკები უზრუნველყოფილია მხატვრული ლიტერატურით.

როგორც თითქმის ყველა რესპონდენტმა აღნიშნა, ყველა სკოლა ჩართულია სხვადასხვა სახის არაფორმალურ პროგრამასა თუ პროექტში. მასწავლებლები და მოსწავლეები ასევე იხსენებდნენ სხვადასხვა ორგანიზაციას (ისევე როგორც სახელმწიფო სტრუქტურებს), რომლებიც პერიოდულად ახორციელებდნენ სხვადასხვა სახის ღონისძიებას, ან აქტივობას, რომლებიც მიმართული იყო როგორც საგანმანათლებლო, ისე სოციალური, პოლიტიკური თუ სხვა ცოდნისა და უნარების განვითარებაზე. დაბა ხულოს სკოლის მოსწავლე გოგო მიიჩნევს, რომ სამოქალაქო განათლებამ მას ბევრი მისცა და ჩართული რომ არ ყოფილიყო ამ აქტივობებში, ბევრ რამეს დაკარგავდა (სდ-გ, გვ.33). სკოლის მასწავლებლები ასევე აღნიშნავენ, რომ სხვადასხვა აქტივობის გავლენით სერიოზულად შეიცვალა გოგონების დაინტერესება სწავლისა და კარიერის მიმართ. ერთ-ერთი მასწავლებელი აღნიშნავდა, რომ წარსულისაგან განსხვავებით, ბოლო წლებში, ფაქტობრივად, იკლო ნაადრევი ქორწინების შემთხვევებმა, სწავლისადმი ინტერესი კი, გაზრდილია (სდ-გ, გვ.31).

სოფ. ღორჯომის სკოლის მოსწავლეები მიუთითებენ უფრო შეჭიბრობითი ხასიათის სპორტული ან ინტელექტუალური თამაშების როლზე. ზოგადად, სპორტული აქტივობების მხრივ, თითქმის ყველა დიდ სკოლას ჰქონდა წარმატებისთვის მიღწეული.

კვლევის პროცესში ჭკუფმა გადანყვიტა არ დაეზუსტებინა ყველა პროგრამის, ქვეპროგრამის, პროექტის, ორგანიზაციის თუ სტრუქტურის დასახელება, რადგან ყველა რესპონდენტი ასახელებდა არაერთ მსგავს აქტივობას, რომელშიც თავად იყო ჩართული. როგორც ჩანს, სხვადასხვა ორგანიზაცია მაღალმთიან აჭარას რამდენიმე პროექტისათვის სამიზნედ განიხილავს – ტოლერანტობა, ექსტრემიზმი, სამოქალაქო განათლება და ა.შ. წარსულში, სხვადასხვა კვლევის ფორმატში, ერთი ტენდენცია გამოვავლინეთ – მუსლიმი მოსახლეობით დასახლებულ სოფლებში ძალიან ხშირად იმართებოდა სხვადასხვა სახის სემინარები თუ აქტივობები, რომლებიც ეხებოდა უმცირესობების პრობლემებს, ექსტრემიზმისა თუ ტერორიზმის საფრთხეებს, ინტეგრაციას და ინკლუზიურ სპეციფიკებს და ა.შ.; ეს ადგილობრივ მცხოვრებთა უკმაყოფილებასაც კი იწვევდა, რადგანაც საკუთარ თავს არცერთ ამ კატეგორიაში ან არ მოიაზრებდნენ, ან შეგნებულად ცდილობდნენ, რომ ისინი მსგავს კონტექსტში არ განეხილათ. მეტიც, ამ თემების ხშირი განხილვა ნეგატიურ დამოკიდებულებას წარმოშობდა.

რელიგიის სწავლება და ინდოქტრინაცია

დამოუკიდებლობის მოპოვების პერიოდიდან ქართველი მუსლიმების მარგინალიზაცია და, ამის პარალელურად, ინდოქტრინაციის მცდელობა შეინიშნებოდა როგორც საჯარო სივრცეში, ისე სასწავლო დაწესებულებებსა და სახელმძღვანელოებში (რაზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი). ამავე დროს, მეჩეთებისა და მუსლიმური სასწავლებლების განაწილება არა მარტო ასახავს მუსლიმების განსახლებას, არამედ მიუთითებს იმ დასახლებებზე, სადაც მუსლიმები ჭარბობენ. ასე, რელიგიური ობიექტები ძირითადად აჭარის დასავლეთ ნაწილშია თავმოყრილი, რაც ქედის მუნიციპალიტეტის ნაწილს, შუახევისა და ხულოს მუნიციპალიტეტებს მოიცავს. ამიტომ, მაღალმთიან აჭარაში 2006 წელს სხალთის ეპარქიის შექმნა (რომელიც მოიცავს ხულოს, შუახევის და ქედის მუნიციპალიტეტებს) და 2008 წელს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის სასწავლო უნივერსიტეტის დაფუძნება (შუახევის მუნიციპალიტეტში) მუსლიმების ინდოქტრინაციის მკაფიო მაგალითად შეგვიძლია განვიხილოთ. ქედის მუნიციპალიტეტში მუსლიმების რაოდენობა, მოსახლეობის საერთო რაოდენობასთან შედარებით, იმ ფაქტითაც დასტურდება, რომ მოსახლეობას დაახლოებით 15-მდე ძველი მეჩეთის აღდგენა ან გამოყენება არც კი უცდია პოსტსაბჭოთა პერიოდში. ამავე დროს, დამოუკიდებლობის მოპოვების პერიოდიდან ეკლესიები თავდაპირველად ქედის მუნიციპალიტეტში შენდებოდა.

ამიტომ, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია შედარებით მეტ ყურადღებას სწორედ ქედის მუნიციპალიტეტის სკოლებს აქცევდა. ერთ-ერთმა შეხვედრამ, რომე-

ლიც 2019 წლის 30 ოქტომბერს ქედის საგანმანათლებლო რესურსცენტრში გაიმართა და რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს მუნიციპალიტეტის საჯარო სკოლების დირექტორებმა და სასულიერო პირებმა – უფლებადამცველების ყურადღება მიიპყრო.⁵¹⁴ სახალხო დამცველმა 2020 წლის 24 თებერვალს კიდევაც მიმართა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის მინისტრს რელიგიური ინდოქტრინაციისა და პროზელტიზმის ფაქტის თაობაზე.

ჩვენი კვლევის პერიოდში, არც სკოლის მოსწავლეებს და არც პედაგოგებს, სხვადასხვა რელიგიური პრაქტიკის არსებობა არ დაუდასტურებიათ. თუმცა პირად საუბრებში მოსწავლეები საუბრობდნენ სასწავლო კურსზე, სადაც ისტორიისა და ლიტერატურის ნაწილში დიდი ყურადღება ეთმობოდა რელიგიურ თემებს (ჰაგიოგრაფია) ან ისტორიული მოვლენების თხრობისას ანტიმუსლიმური (ანტითურქული, ანტიირანული) ხასიათის აქცენტებს მაინც ჰქონდა ადგილი. მაღალმთიან აჭარაში მუსლიმი მოსახლეობა უმრავლესობაა. ამიტომ გარკვეული აქცენტები, შესაბამისი განმარტებების გარეშე, შეიძლება არაერთგვაროვნად აღიქმებოდეს. ამავე დროს, პედაგოგები დიდი ყურადღებით ეკიდებოდნენ მუსლიმური თემის საჭიროებებს. დაბა ხულოს სკოლის პედაგოგები ჩართულები იყვნენ მუსლიმური პანსიონატის ცხოვრებაში – მათი ნაწილი იქ ასწავლიდა, ხოლო დირექტორი პერიოდულად აკონტროლებდა იქ არსებულ სიტუაციას. ამავე პრაქტიკას ჰქონდა ადგილი პანსიონატის პედაგოგების მხრიდანაც. რელიგიური დღესასწაულების პერიოდში სკოლის დირექტორი მუსლიმი ბავშვების სასარგებლოდ დათმობებზე მიდიოდა (სდ-გ, გვ. 30), თუმცა, სკოლის პირობებში, კალენდარში ძირითადად ეროვნულ დღესასწაულებს ითვალისწინებდა.

სოფ. ღორჯომის სკოლის დირექტორი, თავის მხრივ, მიიჩნევდა, რომ პანსიონატი გამიჯნული უნდა ყოფილიყო სკოლისაგან და ისინი არ უნდა გადაკვეთილიყვნენ. რელიგიური დღესასწაულების პერიოდში მოსწავლეების ადრე გაშვება მას საჭიროდ არ მიაჩნდა – მისი აზრით, რელიგიური წესების შესრულებას ამით ხელი არ ეშლებოდა.

შედარებისათვის, ქალაქის სკოლის პირობებზე საუბრისას გოგო მოსწავლე აღნიშნავდა, რომ რელიგია და ინდოქტრინაცია გარკვეული დოზით თამაშობდა როლს სკოლაში. მისი თქმით, ქართულის გაკვეთილი „მამაო ჩვენოთი“ იწყებოდა. ის შეეკამათა კიდევ მასწავლებელს, რელიგიური ნიშნით დაყოფის გამო და კლასი დატოვა. მეტიც, იგი წარსულში თავის სკოლაში რელიგიური კუთხეების არსებობასაც ადასტურებდა (სდ-გ, გვ. 15-16).

514 EMC – <https://emc.org.ge/ka/products/emc-maghamltian-acharashi-sajaro-skolebis-religiuri-indoktrinatsiis-fakts-ekhmianebsa>; ომბუდსმენი – <http://ombudsman.ge/geo/190507054851rekomendatsiebi/rekomendatsia-acharis-ganatlis-metsnierebis-kulturisa-da-sportis-saministros-proaktiuli-zedamkhdvelobisa-da-inspektirebis-chatarebis-taobaze>;

სასწავლო პროგრამებში, ისტორიისა და ქართული ლიტერატურის კურსების ნაწილსა და სახელმძღვანელოებშიც, დიდი ადგილი უკავია რელიგიურ თემატიკას – ქრისტიანობას, მარტვილობას, რელიგიური შინაარსის ბრძოლებს და ა.შ.. ამ მიზეზით, თავად სასწავლო პროგრამების ნაწილი ლატენტური რელიგიური პრაქტიკების ხელშეწყობის გზაა. ანტითურქული და ქრისტიანული პროზოგულიტიზმის ტენდენციის გამოხატულებაა ადგილობრივი მკვლევრებისა და სპეციალისტების მიერ ახალი გმირების „შექმნა“ და მათი პოპულარიზაცია. მაგ., არაერთგვაროვანი ისტორიული ფიგურა – სელიმ ხიმშიაშვილი – ბოლო წლებში ეროვნულად გმირად მოიხსენიება. მის შესწავლას ცალკე ყურადღება ეთმობა; მეტიც, ბათუმის უნივერსიტეტში გაიხსნა მისი სახელობის კაბინეტი, დაწესდა მისი სახელობის სტიპენდია და ჩატარდა ღონისძიებები.⁵¹⁵ აგრეთვე, 12 მაისს, უკვე ტრადიციულად, ზემო აჭარაში საქართველოს განმანათლებლის, წმინდა მოციქულ ანდრია პირველწოდებულის ხსენების დღესთან დაკავშირებული წირვა იმართება, რადგან მიიჩნევა, რომ ის ქართლის ტერიტორიაზე, დიდაჭარაში შემოვიდა ქრისტიანობის საქადაგებლად. ამავე დღეს იმართება სამეცნიერო კონფერენციაც.⁵¹⁶

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოტივები და ქრისტიანულ წარსულზე აქცენტი გვხვდება თითქმის ყველა ნაშრომში, რომელიც კი აჭარის ისტორიას ეხება.⁵¹⁷ ამ პირობებში პედაგოგების საქმიანობა, რომლებმაც განათლება ძირითადად ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მიიღეს, სადაც პრიმორდიალისტური ეთნო-ნაციონალური დისკურსი და პროქრისტიანული მოტივები (რეგიონის ძირძველ ქრისტიანობასა და ძალად გამუსლიმებაზე) დომინირებდა – ნებისთ თუ უნებლიეთ, ამ ჩარჩოში რჩება. მისი პარალელური ტენდენცია, სკოლების ფორმატში, ოფიციალურ დონეზე ნებისმიერი სახის რელიგიური ტენდენციურობის აკრძალვაა, რასაც სკოლის წარმომადგენლები დიდ ყურადღებას უთმობენ.

პირად საუბრებში, ისევე როგორც ინტერვიუების დროს, გამოიკვეთა ორი პარალელური პრაქტიკა, რომელიც რელიგიის სწავლებაზე, ინდოქტრინაციის პრაქტიკებზე, ან ექსკლუზიურ/ინკლუზიურ ლოკალურ მოდელებზე ახდენს გავლენას. აქვე დავძენთ, რომ ჩვენი მიზანი არ არის ამ ორი პრაქტიკის შედარება ან თანაბარ სიბრტყეში განხილვა, რადგან მათი ადგილი, როლი, რესურსები და პრაქტიკები განსხვავდება როგორც საერთო პოლიტიკის, ისე განათლების პოლიტიკების კუთხითაც.

1. საეპისკოპოსოს დაქვემდებარებაში, ან მასთან დაკავშირებული მოქმედი საგანმანათლებლო დაწესებულებები. წლების წინ საპატრიარქოს გადაეცა ყოფილი ინტერნატის შენობა, სადაც ხულოს მუნიციპალიტეტის ანდრია პირველწოდებულის სახე-

515 „ნეტგაზეთის“ მიხედვით, 02.06.2015 – <https://batumelebi.netgazeti.ge/news/10773/>

516 მაგ., <http://adjara.gov.ge/branches/description.aspx?gtid=40978&gid=10#.Xr8v1C-cY1g>

517 კრებსითი სახით ამგვარი ცნობები თავმოყრილია – სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები: აჭარა. ტ. 2: V საუკუნე-1877 წელი / ნიკო ბერძენიშვილის ინ-ტი; შოთა რუსთაველის სახელმწ. უნ-ტი. – ბათუმი, 2009.

ლობის სასულიერო სასწავლებელი განთავსდა. სემინარიის საქმიანობა, რელიგიურ კონტექსტთან ერთად, ადგილობრივ მცხოვრებთა ცოდნის, შეხედულებების და დამოკიდებულებების ცვლილებაზეც იყო მიმართული. ამ სიტუაციაში მნიშვნელოვანი როლი ეპისკოპოსმა ითამაშა. გამოკვეთილი ანტიმუსლიმური (ანტითურქული, ზოგადად ულტრაკონსერვატიული) პოზიცია⁵¹⁸, ერთი მხრივ, მოაპოვებინებს მას თავის აუდიტორიას, თუმცა, ამის პარალელურად, ადგილობრივი მუსლიმების ნაწილში ერთგვარ გაუცხოებას და ნეგატიური შინაარსის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს.

მუსლიმმა სასულიერო პირმა, ჩვენთან რელიგიურ თემებთან მიდგომის კუთხით უთანასწორობაზე ისაუბრა. ის ფიქრობს, რომ მუსლიმური თემი, მიუხედავად იმისა, რომ უმრავლესობაა მაღალმთიან აჭარაში – სერიოზულად იზღუდება, ან ნაკლებ რესურსებს იღებს. ის ასევე პრობლემურად მიიჩნევს საპატრიარქოს მოქმედებას ამ რეგიონში: „რაიონში 1989 წელს 99% მუსლიმი მოსახლეობა იყო. ამის მერე სკოლა-ინტერნატი გადაეცა საპატრიარქოს, სადაც სასწავლებელი (სემინარია) გაიხსნა. ნაკვიდა იდეოლოგიური მუშაობა. რამდენიმე მიიღო ქრისტიანობა. შემდეგ, ჯერ სხალთა აღდგა, ამის წინააღმდეგი არ ვართ. ძველია, ისტორიაა. შემდეგ ეკლესია ააშენეს. შემდეგ კიდევ ხულოს ცენტრში აიღეს მიწის ფართობი და კინოთეატრის ადგილზე მიწა 1 ლარად გადასცეს საპატრიარქოს. კინოთეატრი აღარ დარჩა ხულოს. მერე იქედან შემდეგ წამოვიდა დაფინანსება; აგერ საკრებულომ შარშანაც და წელსაც არემარეს მოწყობისათვის 500.000 ლარი გამოყო. რას ნიშნავს ეს? რისკენაა მიმართული?“. პირად საუბარში მან დასძინა, რომ საკრებულოს წევრები, თუმცა ჩვეულებრივ მუსლიმები არიან, მაგრამ ამ საკითხის განხილვისას, როგორც ჩანს, სხვადასხვა გავლენის გამო, მაინც საპატრიარქოს მხარდამჭერ გადაწყვეტილებებს იღებენ. **და ეს მაშინ, როცა მუსლიმური თემი არანაირ მსგავს დახმარებას არ იღებს** (სდ-გ, გვ. 25-6).

როგორც ჩანს, სხვადასხვა ფაქტორთა ერთობლიობა განაპირობებს ხიჭაურის უნივერსიტეტის ნაკლებ პოპულარობას. თუმცა, როგორც უკვე ვნახეთ, ხიჭაურის უნივერსიტეტის მიმართ დამოკიდებულება ასევე ყალიბდება სხვა ფაქტორების გალენითაც (ბინის, კვების და ტრანსპორტირების ხარჯები, რეიტინგი, დასაქმების პერსპექტივა, სწავლების ხარისხი და ა.შ.). ამ პირობებში უფრო „კარგ“ სასწავლებელში სწავლას არჩევენ, მაგალითად ბათუმში, ან თბილისში. როგორც კვლევამ გვიჩვენა, მოსწავლეები უკეთ იცნობენ უნივერსიტეტებს, ვიდრე ან უკვე კურსდამთავრებულები. სკოლებში აბიტურიენტების ძირითადი არჩევანის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ აბიტურიენტები უმეტესად თბილისის უნივერსიტეტებს ირჩევენ (თსუ, ილიაუნი, ტექნიკური უნივერსიტეტი და სხვ.), თუმცა სიაში ასევე ფიგურირებს ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

2. მუსლიმური სკოლები, პანსიონატები. მუსლიმური სასწავლებლების ფუნქცია ადგილობრივი მუსლიმების მომსახურებასა და მხარდაჭერაში გამოიხატებოდა. მუსლი-

518 მაგ., იხ., „ნეტგაზეთის“ მიხედვით, 21.01.2018 – <https://batumelebi.netgazeti.ge/news/108828/>;

მური სასწავლებლების პირველი ბუმი 1980-იანი წლებიდან დაიწყო, როცა საბჭოთა კავშირში დაშვებული რელიგიური აღორძინების პარალელურად ადგილობრივმა თემებმა რელიგიური ცენტრების აღდგენა წამოიწყეს. მუსლიმური სასწავლებლების გაჩენა ადგილობრივი მოსახლეობის სურვილით იყო გამოწვეული – უკეთ სცოდნოდათ საკუთარი რელიგია და მისი პრაქტიკები. გეპირსიტყვიერი ისლამი, რომელიც ძირითადად უხუცესებში იყო გავრცელებული, საკმარისი არ იყო საბაზო თეორიული და პრაქტიკული მომზადებისათვის, ერთი მხრივ, იმიტომ, რომ განსწავლული უხუცესი ცოტა იყო, ხოლო მეორე მხრივ, გეპირსიტყვიერი გადაცემის დროს მთელი რიგი უზუსტობები იყო გაპარული, ან ცალკეული პრაქტიკა, საბჭოთა ტერორის გამო – სახეცვლილი იყო (მაგ., ქორწინება). იმ პერიოდის მასალები მოწმობს, რომ ასაკის მიუხედავად, უმრავლესობა ცდილობდა გაედრმავებინა საკუთარი ცოდნა. რელიგიური სასწავლებლები დიდი დატვირთვით მუშაობდნენ. თუმცა უკვე 1990-იანების ბოლოს მათი დიდი ნაწილი ან დაიხურა, ან საკვირაო სკოლად გადაიქცა. ამავე პერიოდში ახლად ამოქმედებულ მეჩეთებსა და სალოცავებში კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა შეინიშნებოდა. ამ ფაქტორებმა ჯერ დაწყებითი ხასიათის სასწავლებლების გაჩენა განაპირობა, შემდგომში კი უფრო ღრმა ცოდნაზე ორიენტირებული სისტემის – რომელიც, მათ შორის, უცხოეთში სწავლებასაც გულისხმობდა. ამგვარ სასწავლებლებს მიეკუთვნებიან პანსიონატის ტიპის სასწავლებლები. ამავე პერიოდში საკუთარი შეხედულებების შესაბამისად, რეგიონში ვრცელდება რამდენიმე განსხვავებული თეოლოგიური შინაარსისა და პრაქტიკების მქონე მუსლიმური სკოლაც. მუსლიმური რელიგიური სასწავლებლების საქმიანობა, ისევე როგორც ახალგაზრდების სწავლება, შესაძლებელი იყო არა მარტო ორგანიზაციების ან სახელმწიფო სტიპენდიების ფორმატში, არამედ მას მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობდნენ თურქეთში მცხოვრები მუჰაჯირების შთამომავლებიც. და ბოლოს, მუსლიმური სასწავლებლები არათუ არ ფინანსდებოდა სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, მუსლიმური თემი 2010 წლამდე სამართლებრივადაც კი არ ყოფილა აღიარებული. ისინი ადგილობრივი მორწმუნეების შენატანების ან კერძო პირებისა თუ ორგანიზაციების (როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოური) შემოწირულობების ხარჯზე ეწეოდნენ საქმიანობას.

2018 წლის სექტემბრიდან მათი მოქმედების ფორმატი შეიცვალა – თუ წარსულში მაღალმთიან აჭარაში მუსლიმური სასწავლებლების ვრცელი ქსელი იყო წარმოდგენილი, დღეისათვის, ლიცენზირების შესახებ კანონის გავლენით, მათი უმეტესობა დაიხურა (ანიატაკვევმა მდგომარეობაში გადავიდა) ან მოქმედება დროებით შეაჩერა.

მიუხედავად ამისა, ჩვენ მოვინახულეთ რამდენიმე სასწავლებელი, რომელიც განგრძობდა საქმიანობას. ოფიციალურ დონეზე, სასწავლებლები არ არღვევენ კანონის მოთხოვნებს – მოსწავლეები მხოლოდ დღის განმავლობაში იმყოფებიან სასწავლებელში, შემდეგ კი სახლში ბრუნდებიან, არასრულწლოვნები სასწავლებელში უმეტესადაც არ არჩებიან და ა.შ. თუმცა სინამდვილეში ყველა მხარემ

კარგად იცის „გადაცდენების“ შესახებ, მაგრამ ადგილობრივი რეალობიდან გამომდინარე, ამაზე ყურადღებას არ ამახვილებენ. ისინი განაგრძობენ „ლიბინალურ“ არსებობას და თანამშრომლობას საჯარო სკოლებთან. კერძოდ, ხულოში, პანსიონატის მოსწავლეები დაბა ხულოს სკოლაში ირიცხებიან, მიუხედავად იმისა, რომ სხვა სოფლებში არიან დაბადებულები და გარკვეული პერიოდით იმყოფებიან პანსიონატში. სკოლის წარმომადგენლის თქმით, ისინი რჩებიან კიდევ და მათ სწავლას სრულიად აკონტროლებენ. მოგვიანებით სკოლის წარმომადგენელმა დააბუსტა, რომ ისინი უფროსკლასელები, სრულასაკონები არიან. პანსიონატზე საუბრის დროს, სკოლის დირექტორმა აღნიშნა, რომ ადრე, პანსიონატის ბავშვები ითხოვდნენ ჯუმაზე (პარასკევის შუადღის ღოცვაზე) გაშვებას. თუმცა ის შეხვდა პანსიონატის წარმომადგენლებს და მათ უთხრეს, რომ მოსწავლეებს გაკვეთილის შემდეგაც შეეძლოთ ღოცვა. ამიტომ, რელიგიური ნიშნით რაიმე დაშვება არ მომხდარა. ის ასევე აღნიშნავდა, რომ ამის შემდეგ არანაირი მომართვა გაკვეთილების გაცდენაზე არ ყოფილა, და მიუხედავად იმისა, რომ ის პატივს სცემს მუსლიმებს, სკოლის ხარჯზე რელიგიური პრაქტიკების ხელშეწყობის მხარდამჭერი არ იყო (სდ-გ, გვ. 31).

მიუხედავად ამისა, მედრესეს სტუმრობის დროს დადასტურდა, რომ ბავშვები არა მარტო დადიან სკოლაში, არამედ მედრესეს აღმზრდელები პერიოდულად ამონმებდნენ კიდევ მედრესეში მყოფი ბავშვების სწრებადობას, მოსწრებას და ყოფაქცევას. ამ მიზნით ისინი თანამშრომლობდნენ სკოლის ადმინისტრაციასთან. ხულოს სკოლის შემთხვევის მსგავსად, თვითონაც აკონტროლებენ ბავშვების მდგომარეობას მედრესეში, ისევე როგორც პანსიონატის წარმომადგენლები ამონმებენ მოსწავლეების მოსწრებას და ყოფაქცევას (სდ-გ, გვ. 39).

ამგვარი სიტუაცია, რომელშიც მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა სხვადასხვა განზომილებაში (მასშტაბში) ერთდროულად უმცირესობაც არის და უმრავლესობაც, ერის სრულფასოვანი და არასრულფასოვანი წევრიც, და, სიტუაციურად, ინდივიდუალურ თუ კოლექტიურ ინტერაქციაში, ერთდროულად რამდენიმე როლში გამოდიან – ლატენტური თუ ღია კონფლიქტებისა და პერიოდული უთანხმოებების მთავარი მიზეზია. ამ პირობებში თანაარსებობის უმთავრესი ფაქტორი – სოციალიზაცია, ინკლუზიურობისკენ მიდრეკილების მიუხედავად, მაინც გამოირჩევა განსხვავებული სიმძიმის ექსკლუზიური პრაქტიკებით (როგორც ქრისტიანობის ან ისლამის სასარგებლოდ). რა თქმა უნდა, ორივე სისტემა განსხვავებულ პირობებში თანაარსებობს: მუსლიმური სასწავლებლების მიზანი თემის თვითმყოფადობის შენარჩუნებაზეა მიმართული, მაშინ როცა ქრისტიანული სასწავლებლების და აქტორების მიზანი მუსლიმების ინდოქტრინაცია და ქრისტიანული პროზელიტიზმია. ამ პირობებში საჯარო განათლების ერთ-ერთი შემადგენელი – სეკულარობა – დომინანტური რელიგიური სისტემის მიერ, ხელისუფლებასთან დაახლოების გამო, ძირითადად უმცირესობის კონტროლისათვის გამოიყენება და თავის მნიშვნელობასაც კარგავს.

უმაღლესი განათლება

უმაღლესი განათლება, აბიტურიენტთა აზრით, მათი მომავალი დასაქმების ან თვითრეალიზაციის მთავარი გზაა. ამ მიმართულებით მსჯელობა მით უფრო დასაბუთებულია, რაც უფრო მეტადაა მოსწავლე ინფორმირებული.

უნივერსიტეტის შერჩევასთან დაკავშირებული ერთადერთი აქტივობა გაიხსენეს სოფ. ღორჯომში. მოსწავლემ აღნიშნა კიდევ, რომ სწავლის გასაგრძელებლად ბათუმის უნივერსიტეტის შერჩევაზე გავლენა მისმა კარგმა წარდგინებამ იქონია. ხულოში, ღია კარის დღეების ფორმატში, სკოლის მოსწავლეებთან შეხვედრები გაიმართა (სდ-გ, გვ. 41). ამ მიმართულებით, სხვა უნივერსიტეტებს, როგორც ჩანს, არ უაქტიურიათ.

სოფ. მეკვიძეების სკოლის მოსწავლის ცნობით, უნივერსიტეტში ჩაბარების მსურველები მის სოფელში მუდმივად იყვნენ. მათი ნაწილი პერიოდულად გრანტსაც იღებდა. თავად მან არჩევანი არქიტექტურის მიმართულებაზე გააკეთა. სპეციალობის შერჩევისას აქცენტს იმის მიხედვით აკეთებდა, თუ რომელ პროფესიაზე იყო მოთხოვნა. ამავე დროს, ის ორიენტირებული იყო მაღალ შედეგებზე, რადგან მხოლოდ ამ შემთხვევაში მიიღებდა დაფინანსებას და ხარჯების ნაწილს ასე დაფარავდა. მიუხედავად იმისა, რომ სკოლას დადებითად აფასებდა, უნივერსიტეტში ჩასარიცხად მაინც კერძო მასწავლებლებთან ემზადებოდა (ქართულში, ინგლისურში, ზოგად უნარებში, მათემატიკაში, ხატვასა და ხაზვაში). მისი თქმით, პედაგოგების ნაწილი მისივე სკოლის მასწავლებლები იყვნენ (მათი ნაწილი მოსწავლეებს კლასგარეშე უფასოდაც ამეცადინებდ). მაღალი ქულების საჭიროებიდან გამომდინარე, რამდენიმე რეპეტიტორი ქალაქ ბათუმშიც შეარჩია. მეცადინეობა მას ჯამში 500 ლარი უჭდებოდა (სდ-გ, გვ. 2,3-4).

არქიტექტურა ჰქონდა შერჩეული სოფ. მინთაძეებელ აბიტურიენტსაც. მან არჩევანი ბათუმის და თბილისის უნივერსიტეტებზე გააკეთა, მათი შერჩევის მთავარი მოტივი ის იყო, რომ მას ამ ქალაქებში ნათესავები ჰყავდა. ამგვარივე მოტივაცია ჰქონდა სოფ. წინწკალაშვილებში მცხოვრებ გოგოსაც (სდ-გ, გვ. 41-2). ორივე ეს აბიტურიენტი ან არ მეცადინეობდა, ან რეპეტიტორებს ნაკლებ ყურადღებას უთმობდა. თუ პირველს ნაკლები იმედი ჰქონდა, რომ მაღალ შედეგს მიიღებდა, მეორეს მიაჩნდა, რომ სასკოლო განათლება საკმარისი იყო. ამიტომ ორივე ფიქრობდა, რომ ნაწილობრივ დაფინანსებას მაინც მიიღებდა. ორივე მიიჩნევდა, რომ დაფინანსების გარკვეული მოცულობა სხვადასხვა პროგრამით (მაღალმთიანი სტატუსის გამო) შეეძლო მოეპოვებინა, ან უნივერსიტეტში ჩარიცხვის შემდეგ შეეცდებოდა აჭარის ა.რ. განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს შესაბამისი სტიპენდიის მოპოვებას (სდ-გ, გვ. 40-2). სოფ. წინწკალაშვილებში მცხოვრები აბიტურიენტი გოგო სასურვე-

ლი პროფესიების (არქიტექტურა, ნავიგაცია⁵¹⁹, საბანკო სექტორი) ათვისების შემთხვევაში, დასაქმებას მხოლოდ სოფლის და თემის გარეთ შეძლებდა, რაც, როგორც ჩანს, სოფლის დატოვების და გარემოს შეცვლის სურვილს უკავშირდებოდა.

პროფესიის და უნივერსიტეტის შერჩევას განსხვავებულად უდგებოდნენ დაბა ხულოს სკოლის მოსწავლეები. გემოთ ნახსენები გოგო მოსწავლეს გარდა, რომელიც სან-დიეგოს პროგრამაში მოხვედრას გეგმავდა, მის თანაკლასელს ასევე მკაფიოდ ჰქონდა შერჩეული საბუნებისმეტყველო მიმართულება თბილისის უნივერსიტეტებში; ამისათვის იგი ემზადებოდა ინგლისურში, მათემატიკაში, ზოგად უნარებსა და ქართულში, რაც 220 ლარი უჯდებოდა. ის დარწმუნებული იყო, რომ სასურველ უნივერსიტეტში მოხვდებოდა, თუმცა დაფინანსების საკითხს ფრთხილად ეკიდებოდა (სდ-გ, გვ. 4-6). ისევე როგორც პირველ რესპონდენტს, დაბა ხულოს სკოლის მოსწავლეებსაც, რიგითი სკოლის მოსწავლეებთან შედარებით, გაცილებით მეტი ინფორმაცია ჰქონდათ სავარაუდო პროფესიების მოპოვების და დასაქმების შესაძლებლობების შესახებ. ის გარემოებას, რომ ისინი უფრო მეტ ყურადღებას უთმობდნენ რეპეტიტორებს, მიზანმიმართულად ემზადებოდნენ საჭირო საგნებში, გვაფიქრებინებს, რომ სკოლის მოსწავლეები არა მარტო განსხვავდებოდნენ რეპეტიტორებზე წვდომის კუთხით, არამედ ინფორმირებულებიც უკეთ იყვნენ უმაღლესი სასწავლებლების შერჩევის საკითხში.

კვლევის პროცესში, საინტერესოდ მივიჩინეთ შეგვედარებინა მაღალმთიან აჭარაში მცხოვრები აბიტურიენტების და სტუდენტების მოსაზრებები უმაღლესი განათლების თაობაზე. ხულოს მუნიციპალიტეტის სხვადასხვა სოფლის სკოლადამთავრებული სტუდენტები მიუთითებდნენ, რომ ისინი მცირე ხნით ემზადებოდნენ საკუთარი სკოლის მასწავლებლებთან (მაგ., სტუდენტი გოგო მცირე ხნით ემზადებოდა მათემატიკაში, ინგლისურსა და ზოგად უნარებში – სდ-გ, გვ. 11-12; სოფ. მეკვიძებელ სტუდენტს განსაკუთრებული ყურადღება არ მიუქცევია ეროვნული გამოცდებისათვის მზადებისათვის – სდ-გ, გვ. 6). არცერთი მათგანი არ ჩარიცხულა პირველად სპეციალობებზე და არც დაფინანსება მიუღიათ. მეტიც, მათი თქმით, სპეციალობის შერჩევა არ ემყარებოდა რაიმე ინფორმაციას, შესაძლოა, უბრალოდ ბავშვური ახირება იყო. ვერცერთმა ვერ გაართვა თავი იმ უნივერსიტეტში სწავლას, რომელშიც მოხვდნენ და სასწავლებლად ხიჭაურის უნივერსიტეტში გადავიდნენ. ხიჭაურის უნივერსიტეტში მოხვედრა ერთ-ერთმა რესპონდენტმა იმით ახსნა, რომ აბიტურიენტობის დროს ნაკლებად ფიქრობდა მატერიალურ საკითხებზე და მხოლოდ უნივერსიტეტის პრესტიჟს აქცევდა ყურადღებას. სტიპენდიის არქონამ ის აიძულა უფასო სასწავლებელში გადასულიყო, თუმცა მიაჩნია, რომ ის სუსტი უნივერსიტეტია (სდ-გ, გვ. 6).

519 ნავიგაციაზე საუბრის დროს, მან მიუთითა ამ პროფესიაში გოგოების ნაკლებობაზე, რაც, მისი აზრით, კარგ მომავალს უქადდა მას.

განსხვავებული სურათი წარმოჩნდა იმ სტუდენტის შემთხვევაში, რომელიც ამჟამად ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლობს. მან აღნიშნა, რომ სპეციალობების და უნივერსიტეტის შერჩევამდე კარგად ესმოდა გამოცდებისათვის მომზადების მნიშვნელობა. ის სკოლის მასწავლებლებთან ემზადებოდა მათემატიკაში, ზოგად უნარებში, ქართულსა და ინგლისურში, თუმცა ბოლო ორ საგანს ნაკლები დრო და ყურადღება დაუთმო. შედეგად, ჩააბარა სასურველ უნივერსიტეტში, სასურველ სპეციალობაზე, მაგრამ დაფინანსების გარეშე (სდ-გ, გვ. 16).

ცალკე ყურადღება მიიქცევს შაჰინის სკოლის ყოფილმა მოსწავლეებმა. ერთ-ერთი სკოლადამთავრებული აღნიშნავდა, რომ სკოლის განათლებამ მას საშუალება მისცა გაეანალიზებინა შრომის ბაზარი და კრიტიკულად შეეფასებინა თავისი შესაძლებლობები. სკოლის განათლების სპეციფიკის გამო, მას მხოლოდ ზოგადი უნარების გამოცდებისათვის საბაზისო მომზადება დასჭირდა. რადგანაც, სკოლაც უწევდა გარკვეულ ორგანიზაციულ დახმარებას, მას გაუადვილდა ბევრი საკითხის გადაჭრა. შედეგად, იგი 50%-იანი დაფინანსებით შავი ზღვის უნივერსიტეტში ჩაირიცხა (სდ-გ, გვ. 19-20). მსგავსი ისტორია ამავე სკოლის სხვა კურსდამთავრებულმაც გვიამბო.

ამგვარად, სკოლაში სწავლების სპეციფიკა და სხვადასხვა წყაროზე წვდომა, როგორც ჩანს აბიტურიენტებს არჩევანის გაკეთებაში ეხმარება, **თუმცა სოფლის მოსწავლეები თავის არჩევანს ძირითადად ყოველგვარი კონსულტაციების გარეშე აკეთებენ, მაშინ როცა დაბის ან ქალაქის სკოლის მოსწავლეებს ამ მხრივ მეტი შესაძლებლობა ეძლევათ.**

ისევ უნივერსიტეტების შერჩევის საკითხზე თუ ვისაუბრებთ, ხიჭაურის უნივერსიტეტი, მაღალმთიან აჭარაში მცხოვრები ახალგაზრდებისათვის მხოლოდ მეორად სასწავლებლად წარმოჩნდა. სოფ. მეკვიძეებში მცხოვრებმა მოსწავლემ საგანგებოდ აღნიშნა, რომ სწავლა თბილისის ან ბათუმის უნივერსიტეტში ჯობია, ვიდრე ხიჭაურში (სდ-გ, გვ. 5).

ხიჭაურის უნივერსიტეტის სტუდენტები საკმაოდ ერთხაზოვნები არიან: უნივერსიტეტში ლექციებზე დასასწრებად საჭიროა სატრანსპორტო ხარჯების გაღება. ლექციებზე დასწრება სამაგისტრო დონეზე, თითქმის არ არის საჭირო და თვეში ექვსჯერაც საკმარისია, შეფასების სისტემა პირობითია და ლექტორები ხშირად დაუსწრებლად აფასებენ სტუდენტებს, უნივერსიტეტის დაბალი რეიტინგის გამო, შრომის ბაზარზე ის არაკონკურენტუნარიანია. მიუხედავად ამისა, სტუდენტები, რომლებიც თბილისში კარგ უნივერსიტეტებში სწავლობდნენ, მაგრამ მატერიალური პრობლემები შეექმნათ, ხიჭაურში გადადიოდნენ მობილობით. ეს განსაკუთრებით იმ მიმართულებებს ეხებოდა, სადაც მაგისტრის დიპლომის ქონა ხელფასზე დანამატის სახით აისახებოდა (სდ-გ, გვ.6-7, 8, 9).

თუმცა ხიჯაურის უნივერსიტეტის ძირითად პრობლემად, მაინც რელიგიური ინდოქტრინაციის და პროზელტიზმის პრაქტიკების არსებობა და რასისტული ხასიათის შინაარსების გავრცელება უნდა მივიჩნიოთ.

კერძოდ, **ხიჯაურის უნივერსიტეტის სტუდენტების ნაწილს არ მოსწონს რელიგიური საგნების ან თემების ადგილი სასწავლო პროცესში.** ერთ-ერთ რესპონდენტს მიაჩნია, რომ სასწავლო პროცესში მინიმუმ 40% რელიგიას, მართლმადიდებლობას ეთმობა. ეს განსაკუთრებით ისტორიის კურსს ეხება, სადაც ხშირია საუბრები არაბების, ოსმალების, თურქების და სხვა მუსლიმთა მხრიდან საქართველოს დაპყრობებზე. ამ დროს ყურადღება მახვილდება ეთნიკურ აღმატებულობაზე. იგივე შეიძლება ითქვას ლიტერატურაზეც, როდესაც ყურადღება ძირითადად გადატანილია ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის შესწავლაზე (სდ-გ, გვ. 7).

ინტერვიუებისას გამოკვეთილი მეორე თემა აჭარას ეხება. სტუდენტები ფიქრობენ, რომ ლექტორები პერიოდულად მიუთითებენ აჭარლების მუსლიმობაზე, როგორც ისტორიული გარემოებების გავლენით ჩაგვრის შედეგზე, რისი მოცილებაც აუცილებლობად მიიჩნევა. სტუდენტი იხსენებს შემთხვევას, როცა ისტორიის ლექტორი იყენებდა ტერმინს „გათათრება“. მეორე შემთხვევაში ლექციის მიმდინარეობისას ლექტორმა აღნიშნა – *„ღმერთს მადლობა, დღეს ყველა აჭარელი მშობლიურ რელიგიას უბრუნდება და ჩემმა შვილმა დამასწრო ამ საქმეში“*, აჭარაში ისლამის გავრცელების სირცხვილად განხილვა და ქრისტიანობის უპირატესობის ხაზგასმა გავრცელებული პრაქტიკაა არა მარტო კონსერვატიული შეხედულებების მქონე ლექტორებში, არამედ სხვადასხვა სფეროს სპეციალისტებში, პოლიტიკოსებსა და რიგით მოქალაქეებში. ინტერვიუების დროს გამოვლინდა, რომ რელიგიური მოტივით დისკრიმინაციის პირდაპირი არ არაპირდაპირი ფაქტები სხვა სასწავლებლებშიც იკვეთება. ერთ-ერთმა რესპონდენტმა აღნიშნა, რომ მისი რელიგიური სამოსის გამო, თბილისში სწავლის დროს, ლექტორის მხრიდან ადგილი ჰქონდა არასათანო მოპყრობას (სდ-გ, გვ. 61).

რესპონდენტებმა მესამე პრობლემად ქრისტიანული რელიგიური პრაქტიკების გავრცელება მიიჩნიეს. მაგ., ლექტორები სტუდენტებს ქრისტიანული დღესასწაულის დროს ღვთისმსახურებაში მონაწილეობისკენ მოუწოდებდნენ, ან აგროვებდნენ სტუდენტებს, ეთნიკური და რელიგიური მოტივით, თურქული კომპანიის წინააღმდეგ სამოქმედოდ, რომლის თანამშრომლებიც ზემო აჭარაში ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობაზე მუშაობდნენ (სდ-გ, გვ. 12-3).

ზემო აჭარაში მცხოვრები ახალგაზრდების მიერ შერჩეულ უმაღლეს სასწავლებლებს შორის გამორჩეული ადგილი უკავია ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტს. მიიჩნევა, რომ ის უკეთ ზრუნავს აბიტურიენტთა მოზიდვაზე და საკმაოდ კარგ ცოდ-

ნასაც აძლევს. კრიტიკულად განწყობილი სტუდენტიც კი მიიჩნევს, რომ ბათუმის უნივერსიტეტი სტანდარტული სახელმწიფო უნივერსიტეტია, თუმცა თანამედროვე სტანდარტებს მაინც არ შეესაბამება (სდ-გ, გვ. 20, 21). რესპონდენტებს არ დაუსახელებიათ არცერთი ფაქტი, რომელიც ბსუ-ში რელიგიურ პროზელიტიზმზე ან დისკრიმინაციაზე მიუთითებდა.

კვლევის პროცესში ასევე საჭიროდ მივიჩნიეთ თურქეთის უნივერსიტეტებში სწავლის მსურველთა გამოვლენა, ან შესაბამისი ტენდენციების დადგენა. აბიტურიენტებმა თქვეს, რომ რამდენიმე მათგანს ჰქონდა თურქეთში სწავლის სურვილი. გამოკითხულები მიიჩნევენ, რომ თურქეთის სასწავლებლები საქართველოსთან შედარებით უკეთესი პირობებით და სწავლების ხარისხით გამოირჩევიან. აბიტურიენტებმა იციან სპეციალური საგანმანათლებლო პროგრამა (TÜRKİYE BURSLARI), რომელიც ითვალისწინებს სტუდენტების მხარდაჭერას (სდ-გ, გვ. 4). მიუხედავად ამისა, თურქეთში სწავლა დაკავშირებულია მთელ რიგ ორგანიზაციულ (მაგ., ენის კურსის გავლა) და ფინანსურ საკითხებთან, რის გამოც მსურველების რაოდენობა არც ისე დიდია.

გამოკითხულთაგან თურქეთში სამედიცინო განათლება ერთ-ერთმა მუსლიმმა გოგომ მიიღო. მისი თქმით, ამაში მას შაჰინის სასწავლებელში სწავლა და თბილისში კერძო სამედიცინო სასწავლებელში – დავით ტვილდიანის სამედიცინო უნივერსიტეტში სწავლა დაეხმარა. თურქეთში სწავლის შესაძლებლობის შესახებ მან შემთხვევით გაიგო საკონსულოდან. პროგრამული ცვლილებების გამო მან სპეციალობა ნაწილობრივ შეიცვალა და მაგისტრატურაში ჯანდაცვის მენეჯმენტის მიმართულებით განაგრძო სწავლა. თურქეთში სწავლის ხარისხით ის კმაყოფილი იყო. მისი აზრით, თურქეთში პრაქტიკას და გამოცდილებას მეტი ყურადღება ეთმობა (სდ-გ, გვ. -53).

ამგვარად, უმაღლეს განათლებას ახალგაზრდები განიხილავენ მომავალი დასაქმების, თვითრეალიზაციის ან არსებული პირობების შეცვლის ფაქტორად. აბიტურიენტის ინფორმირებულობა განაპირობებს გამოცდებისათვის მის უკეთ მომზადებას და სასურველ სპეციალობაზე ჩარიცხვას სრული ან ნაწილობრივი დაფინანსებით. სოფლის სკოლებში შესაბამისი ინფორმაცია მწირია. სასწავლო პროგრამების შესაბამისობა ეროვნულ გამოცდებთან რეპეტიტორების მნიშვნელობას ზრდის, რაც დაბებსა და ქალაქებში მცხოვრებ მოსწავლეებს უკეთეს პირობებში ამყოფებს. ხიჭაურის უნივერსიტეტი, სიახლოვის მიუხედავად, დიდი პოპულარობით არ სარგებლობს ტრანსპორტირებისა და ცხოვრების ხარჯების, დაბალი პრესტიჟის, რელიგიური პროზელიტიზმის და დისკრიმინაციის გამო. აბიტურიენტები არჩევანის არსებობის პირობებში, სწავლას თბილისში არჩევენ. თურქეთის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლა პერიოდულად დამატებით შესაძლებლობად განიხილება.

მუსლიმური პანსიონატები მაღალმთიან აჭარაში

მუსლიმური მედრესები, როგორც მათ ადგილობრივი მოსახლეობა უწოდებს, 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული, თანდათან დაიხურა, ან მხოლოდ საკვირაო (სეზონურ) ფორმატში განაგრძობენ მუშაობას. მათი ძირითადი პროგრამა ზოგადია – ზოგადი ცოდნა თეორიასა და პრაქტიკაში.

უფრო მეტი აქტივობით და მრავალფეროვნებით გამოირჩევა პანსიონატები. პანსიონატები, რომლებიც, როგორც მაღალმთიან აჭარაში, ისე ზოგადად საქართველოში მოქმედებენ, თურქეთში გავრცელებული ყურან კურსის ტიპის სასწავლებლებია. ამ სასწავლებლებში ძირითადად თავს იყრიან ბავშვები სხვადასხვა სოფლებიდან. ამ ეტაპზე ხულოს მუნიციპალიტეტში გვხვდება – ბელღეთში გოგონათა, და ხიხაძირში, სხალთაში, დაბა ხულოში – ბიჭების პანსიონატები. სასწავლებელთა ნაწილში ძირითადი სწავლება მე-10-12 კლასელებზეა გათვლილი და მიმართულია უმაღლეს სასწავლებელში მისაღები გამოცდებისათვის მომზადებისკენ. თითოეული ბავშვი ჯერ სკოლაში დადის, ხოლო სკოლის მეცადინეობის შემდეგ გადის სხვადასხვა საგანს პანსიონატებში (სდ-გ, გვ. 22).

რესპონდენტთა ნაწილი პანსიონატების ფორმატზე საუბარს თავს არიდებდა, რადგან ახალ ვითარებაში, რომელიც კანონის ცვლილების შედეგად წარმოიშვა, ცალკეულ თემებზე საუბარი შეიძლება რისკის შემცველი ყოფილიყო.

თავისი მოქმედების ფორმატში, სასულიერო პირებისა და პანსიონატის პედაგოგების აზრით, სასულიერო სასწავლებლების ფუნქციაა ახალგაზრდები ჯანსაღი ცხოვრებისკენ მიმართონ, რათა ტოტალიტარის, ან კაზინოს მსხვერპლები არ გახდნენ (სდ-გ, გვ. 24). სასულიერო პირთა ნაწილი აღნიშნავდა, რომ მუსლიმური სასწავლებლების მიზანი არ არის, ბავშვი ცოდნის დასაუფლებლად თურქეთში წავიდეს. თურქეთში სწავლა, ამ კონტექსტში, მხოლოდ რელიგიური განათლების მიღებას გულისხმობს, რის მიმართაც ინტერესი შემცირებულია. ერთი მხრივ, იმიტომ, რომ საქართველოში ბევრი თურქეთში განათლებამიღებული ადამიანი დაბრუნდა, რაც თვითრეალიზაციის შესაძლებლობას საგრძნობლად ზღუდავს. მეორე მხრივ, თეოლოგების საქმიანობა, რომელთა საჭიროებაზე თემში უფრო მეტს საუბრობენ – ხანგრძლივ და დაძაბულ შრომას მოითხოვს. მიუხედავად ამისა, მუსლიმური თემის წარმომადგენლები თურქეთში, ან სხვა უცხო ქვეყნებში რელიგიური სწავლების ალტერნატივად საჭიროდ მიიჩნევენ სასწავლებლის საქართველოში გახსნას. ერთ-ერთი სასულიერო პირი აღნიშნავდა კიდევ, როგორც ერთგვარ მაჩვენებელს ქვეყანაში მუსლიმების მიმართ არასათანადო პოლიტიკისა, საქართველოში რელიგიური ფაკულტეტის არარსებობას, მიუხედავად იმისა, რომ წლებია ითხოვენ (სდ-გ, გვ. 24).

სასულიერო სასწავლებლებზე მსჯელობისას უმთარეს საკითხს დაფინანსება წარმოდგენს. საკმაოდ რთულია იმის დადგენა, თუ ზუსტად რა ოდენობის დახმარება მიიღო ამა თუ იმ ორგანიზაციამ და როგორ გამოიყენა იგი. ამ პროცესში გარკვეულმა გაუმჭვირვალობამ ოპონენტებს პანსიონატების უცხო ქვეყნებთან კავშირებზე ლაპარაკის საშუალება მისცა. ამიტომ სასწავლებლების წარმომადგენლები, შეძლებისდაგვარად განმარტავენ თავიანთი რესურსების წარმომავლობას. დაბა ხულოს პანსიონატის წარმომადგენელი აღნიშნავდა, რომ პანსიონატში ხარჯების ნაწილს ის ოჯახები იღებდნენ თავზე, ვისი შვილებიც იქ სწავლობდნენ. საუბარი იყო შემოწირულობებზე, ქველმოქმედებაზე, რადგან პანსიონატები ძირითადად შემოწირულობის ხარჯზე არსებობენ. შემოწირულობა დგება ბეჭათით, ფითრით, მინის თუ რძის პროდუქტებით, გაზით და ა.შ. ანუ იმ საშუალებებით, რაც ოჯახს გააჩნია (სდ-გ, გვ. 23).

უფრო მეტად დააზუსტა თავისი რესურსების წარმომავლობა პანსიონატების სხვა ქსელის წარმომადგენელმა. იგი აღნიშნავდა, რომ ისინიც შემოწირულობებზე იყვნენ ორიენტირებულნი, თუმცა ამავე დროს, სერიოზულად უადვილებდნენ საქმეს მშობლებსაც, რომელთათვისაც ბავშვის მომზადება გამოცდებისათვის, რეპეტიტორთან, გარკვეულ ხარჯებს უკავშირდებოდა. ამიტომ, ასეთი ოჯახები თავისით ეხმარებოდნენ სასწავლებელს საოჯახო პროდუქტებით თუ მონეული მოსავლით და ა.შ. (სდ-გ, გვ. 56, 58).

ამ პირობებში უმთავრესი ფაქტორია სასწავლებელში ბავშვის ნებაყოფლობითი ან ოჯახთან შეთანხმებით მიღება. თუ პანსიონატების ერთი ნაწილი ძირითადად აბიტურიენტობის ასაკის ბავშვებთან მუშაობს, რათა ხელი შეუწყოს მათ უმაღლეს სასწავლებლებში ჩარიცხვას, პანსიონატების სხვა ქსელი აქცენტს უფრო დაბალი კლასის მოსწავლეებზე აკეთებს. ერთ-ერთი პედაგოგი აღნიშნავდა, – „არცერთი ბავშვი არ მიგვიღია მშობლის თანხმობის გარეშე. არც არავინ ძალით არ მოუყვანიათ, კარი ყველასთვის ღიაა“ (სდ-გ, გვ. 25).

სასკოლო ასაკის ბავშვების შემთხვევაში, პანსიონატებს მჭიდრო ურთიერთობა აქვთ სკოლასთან. ისინი აღრიცხავენ მოსწავლეების მოსწრებას და ჩართულები არიან პანსიონატში მყოფი მოსწავლეების სწავლის პროცესში. როგორც სასულიერო პირი აღნიშნავს, – „ჩვენ პასუხისმგებლობა გვაქვს და კონტროლზე ყველაფერი. ბავშვების სასწავლო პროცესში მონაწილეობასთან ერთად, კონტროლზე გვყავს აყვანილი მათი ქცევაც. ასევე პანსიონატის მოსწავლეებს ეკრძალებათ ღამის საათებში გადაადგილება, რადგან ღამის დროს ბავშვი უნდა იყოს ან პანსიონატში ან მშობელთან, უსაფრთხოების და პასუხისმგებლობის გამო“ (სდ-გ, გვ. 26-27). ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ მაგ., დაბა ხულოს პანსიონატში მოსწავლეები არიან სოფლებიდან – ღორჯომი, ორემაძეები, დიოკნისი, ელელიძეები, შირინოღლები და დიაკონიძეები (სდ-გ, გვ. 27). იმავეს ამტკიცებდა სოფ. ღორჯომის მედრესეს პედაგოგიც, და ამბობდა, რომ აკონტრო-

ლებენ დასწრებადობას სკოლაში, აკვირდებიან ყოფაქცევას (სდ-გ, გვ. 46). მეტიც, ბავშვების დახმარების მიზნით, საჯარო სკოლის დირექტორთან შეთანხმებით, მედრესეში მოსწავლეებისათვის, სკოლიდან მოჰყავდათ ქართულის, მათემატიკის, ინგლისურის და ზოგადი უნარების პედაგოგები (სდ-გ, გვ. 25).

კიდევ ერთი ქსელის წარმომადგენელმა დააზუსტა, რომ ისინი წლის დასაწყისში აფორმებდნენ კონტრაქტს სკოლასთან, და ამის შემდეგ მოსწავლეებს გამოცდებისათვის მომზადებაში ეხმარებოდნენ. ისინი სპეციალურად ავლენდნენ ნიჭიერ მოსწავლეებს და მათ ინვესტონენ სასწავლებელში. ამ სასწავლებელში დამატებით საგნად რელიგიური გაკვეთილებიც უტარდებოდათ (სდ-გ, გვ. 56).

სოფ. ღორჯომის პანსიონატის მოსწავლეები აღნიშნავენ, რომ მედრესეში ადრეულ ასაკში შევიდნენ. ამიტომ იქ ძირითადად მე-5, მე-9 კლასის მოსწავლეები იყვნენ. მათი ყოველდღიური გრაფიკი ერთგვაროვანია. დილით ადრე გაღვიძება, საუზმე და სკოლისათვის მზადება. სკოლის შემდეგ ისინი მცირე ხნით ისვენებენ და შემდეგ მეცადინეობენ. მოგვიანებით, 10-11 საათზე, ისინი სათამაშოდ გადიან. მედრესეში, გარდა სასკოლო საგნებისა, ასევე შეისწავლიან ყურანს, არაბულს, ილმიჰალს (სდ-გ, გვ. 47-8).

მოსწავლეები, რომლებიც პანსიონატში წინა წლებში სწავლობდნენ, იქ არსებულ მდგომარეობას სხვადასხვაგვარად აღწერდნენ. სოფ. მეკვიძების სკოლის მოსწავლე აღნიშნავდა, რომ რელიგიურ სასწავლებელში მან რამდენიმე დღე დაჰყო. იქ ყოფნაზე უარი იმიტომ თქვა, რომ დატვირთული იყო და დრო არ ჰყოფნიდა. ამიტომაც რელიგიურ განათლებას იგი არსებული ლიტერატურის მეშვეობით ეუფლებოდა, დამატებით, ზაფხულის პერიოდში კი, რელიგიურ სასწავლებელში დადიოდა (სდ-გ, გვ. 4). მსგავსი ისტორია მოგვიყვა სოფ. ღორჯომის სკოლის მოსწავლემაც, რომელმაც სკოლის დირექტორის პოზიციისგან განსხვავებით, აღნიშნა, რომ ყოველგვარი აკრძალვის მიუხედავად, რელიგიურ განათლებას ღორჯომის ცენტრში მდებარე მედრესეში იღებდა. ამ მიზნით მან იქ 2 წელი დაჰყო. მე-10-მე-11 კლასებში ყოფნის პერიოდში, როცა რაღაც ეტაპი დაასრულა, დროის უქონლობის გამო, მან იქ სწავლა შეწყვიტა (სდ-გ, გვ. 40). დაბა ხულოს სკოლის მოსწავლე აღნიშნავდა, რომ ამ კურსებზე საკუთარი ინტერესის გამო დადიოდა. მას სურდა, ისლამის ძირითად მოთხოვნებთან დაკავშირებული ცოდნა გაეღრმავებინა, თუმცა იმის იქით სწავლა, მისი აზრით, უკვე რელიგიაში უფრო ღრმა წვდომაა, რაც მის ინტერესებში არ შედიოდა (სდ-გ, გვ. 33). ამგვარივე მოსაზრება გაგვიზიარა მოსწავლემ სოფ. წინწალაშვილებიდან, რომელიც რელიგიურ განათლებას 1 წლის განმავლობაში იღებდა მედრესეში. მისი მიზანი ცოდნის გაღრმავება იყო. მას შემდეგ, რაც მიიღო გარკვეული ცოდნა – სასწავლებელი დატოვა (სდ-გ, გვ. 43). ღორჯომის სკოლის მოსწავლე გოგო აღნიშნავს, რომ პატარაობაში დადიოდა რელიგიურ სასწავლებელში. პერიოდულად, საკვირაო ფორმატში იგი სასწავლებელში ახლაც დადის, შეძლებისდაგვარად (სდ-გ, გვ. 42).

ამგვარად, მოსწავლეების მოტივაცია ძირითადად ზოგადი თეორიული და პრაქტიკული ცოდნის მიღებაშია, მაშინ როცა ის პირები, ვისთვისაც რელიგიური ცოდნა შემდგომ კარიერას უკავშირდება, სწავლას უფრო გულმოდგინედ და ხანგრძლივი პერიოდით უდგებიან.

რაც შეეხება სტუდენტებს, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ქალაქ ბათუმში ან მიმდებარე სასწავლებლებში დადიოდნენ, მაინც საჭიროდ მივიჩნიეთ, გავცნობოდით მათ მოსაზრებებსაც. ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტი აღნიშნავდა, რომ რელიგიურ სასწავლებელში, ბათუმში, იგი უნივერსიტეტში სწავლის დროს შევიდა. ის „მიზანი“-ს ქსელს მიეკუთვნებოდა. ის ერთდროულად ცხოვრობდა კიდევ იქ და თან უნივერსიტეტში სწავლობდა. იქ ყოფნის ერთ-ერთი მიზანი ფულადი ხარჯების შემცირება იყო, თუმცა არჩევანიც რომ ჰქონოდა, დასძენს იგი, მაინც იქ ისწავლიდა, რადგან რელიგიურ საკითხებში გასარკვევად ეს კარგი საშუალება იყო (სდ-გ, გვ.8-9). სტუდენტი გოგო, რომელიც ამჟამად ხიჭაურის უნივერსიტეტში სწავლობს, რელიგიურ სასწავლებელში 2018 წლიდან შევიდა, როცა იგი ბათუმში სწავლობდა. ესაა „მიზანი“-ს ქსელის გოგონათა პანსიონი. მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ მან არ იცოდა არაბული (ყურანის კითხვა) და როგორც კი ხელი შეეწყო – სასწავლებელში შევიდა (სდ-გ, გვ. 12). სტუდენტების მოტივაცია, მოხვდნენ ამგვარ სასწავლებლებში, ძირითადად მატერიალური ხარჯების შემცირებას უკავშირდებოდა.

ჩვენ დავინტერესდით სასულიერო სასწავლებლის იმ პერსონალის კვალიფიკაციით, რომელიც სასულიერო მიმართულებას კურირებს. ამიტომ, დამატებით მათაც გავესაუბრეთ. ამავე მედრესეს პედაგოგი აღნიშნავს, რომ რელიგიური განათლების მიღება თავიდანვე უნდოდა, ამიტომ სკოლის პერიოდშივე წავიდა თურქეთში, სადაც დაასრულა საშუალო განათლების მიღება, შემდეგ კი სასულიერო სასწავლებელში გადავიდა. მან შესაბამისი ცოდნა და კვალიფიკაციაც მიიღო სასწავლებელში. შემდგომში, დასავლეთ საქართველოს მუფთთან შეთანხმებით, მედრესეში განაგრძო მუშაობა, რადგან მოსწავლეების გაზრდილ რაოდენობას დამატებითი მასწავლებელი სჭირდებოდა (სდ-გ, გვ. 45). პრინციპში, სასულიერო განათლება მიღებულთა ისტორიებიც საკმაოდ მსგავსია. განსხვავება მხოლოდ სამუფთოსთან თანამშრომლობის ხარისხსა და კონკრეტულ თეორიულ და პრაქტიკულ მიდგომებშია, რომელთაც სხვადასხვა ფორმატის პანსიონატები იყენებენ.

კიდევ ერთი ორგანიზაცია, რომელიც საქართველოში დიდი ხანია მოქმედებს, არის საქართველოს ახალგაზრდათა დახმარების ასოციაცია. მისი მიზანია, მოსწავლეებს და სტუდენტებს ხელსაყრელი პირობები შეუქმნას, განსაკუთრებით მათ, ვისაც დასარჩენი არა აქვს (სდ-გ, გვ. 58).

ყველა ეს ორგანიზაცია ერთგვარად ცვლის თავის პოზიციას „საალმზრდელი საქმიანობის ლიცენზირების შესახებ“ საქართველოს კანონში შეტანილი ცვლილებების შემდეგ, რომელიც ძალაში 2018 წლის სექტემბრიდან შევიდა. კანონი შედარებით დეტალურად მოითხოვს საგანმანათლებლო დაწესებულებების ფორმატს. საკუთრივ სასაუღირო პირებიც და პანსიონატების პედაგოგებიც გავებით და მხარდაჭერით ეკიდებოდნენ ამ კანონის მიღებას, თუმცა მათი პოზიცია რეგისტრაციის პრობლემებთან დაკავშირებით საკმაოდ კრიტიკული იყო. ამავე დროს, ისინი მზად არიან დიალოგისა და თანამშრომლობისათვის სახელმწიფოსთან (სდ-გ, გვ. 25, 50). როგორც განმარტავენ, ახალ ფორმატში შესაძლებელი იქნება სრულწლოვან ბავშვებთან მუშაობა კონკრეტულ ფორმატში, არასრული დღით ბავშვების აღზრდა, ან თუ საჭიროდ მიიჩნევენ, რომ ბავშვები მთელი დღე რჩებოდნენ, ეს მხოლოდ უდედმამო ბავშვებისთვის დაიშვება. ამგვარი მიდგომა, მათი აზრით, აზიანებს არა მარტო მუსლიმურ პანსიონატებს და მათ აღსაზრდელებს, არამედ საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედ სხვა პანსიონატებსაც (სდ-გ, გვ. 59).

ძირითადი მიგნებები და დასკვნები

ოფიციალური სტატისტიკის მიუხედავად დასაქმება და, შესაბამისად, სიღარიბე – ზემო აჭარის მთავარი პრობლემაა. უმაღლესი განათლების მქონე პირთა ძირითადი ნაწილი საბიუჯეტო დაფინანსებაზე მყოფ განათლების, კულტურისა და ჯანდაცვის სფეროშია წარმოდგენილი. მოსახლეობის შემოსავლის ძირითადი წყარო დაკავშირებული იყო აგროსექტორთან, თუმცა ამ სფეროში ნაკლებია სპეციალური ან უმაღლესი განათლების მქონე პირები.

აჭარის სხვადასხვა ნაწილში არსებული ეთნიკური, რელიგიური თუ ლოკალური თავისებურებები ისტორიულად, რაიონების გაერთიანებით, შიდა და გარე მიგრაციებით და ცალკეული პროექტების შედეგადაა მიღებული. ზღვისპირა მხარის მოსახლეობის შედარებითი ჰეტეროგენულობა და მთიანის მონოგენურობა მათ შორის გამოხატულია ადგილობრივი მუსლიმების მდგომარეობაში – ეთნიკური უმრავლესობა, რომელიც ერთდროულად რელიგიური უმცირესობაცაა და უმრავლესობაც. ამგვარი სიტუაციურობა განაპირობებს მუსლიმ თემში ურთიერთგანსხვავებული და ზოგჯერ კონკურენტული ინტერესებისა და მოტივების არსებობას.

ისტორიულად აჭარაში განათლება წარმოადგენდა სახელმწიფო პოლიტიკისა და მმართველი სისტემის მხარდაჭერის მექანიზმს. ამავდროულად, ის პიროვნული თვითრეალიზაციის და კაპიტალის (სოციალური, მატერიალური) მიღების რესურსსაც წარმოადგენდა (მაგ., ოსმალეთის პერიოდში იგი დაწინაურებას უწყობდა ხელს). რუსეთის იმპერიის პერიოდშიდან საერო განათლების მნიშვნელობის ზრდა საბჭოთა პერიოდში საერთო-სავალდებულო ხასიათს იძენს (განსაკუთრებით გენდერული თვალსაზრისით).

ამის პარალელურად რელიგიური განათლება თანდათანობით ქრებოდა საგანმანათლებლო სივრციდან. რელიგიური ცოდნა მხოლოდ ზეპირი ფორმით, ფარულად გადაიციეოდა, რამაც განსხვავებული ინტერპრეტაციები და სახეცვლილი წესები გააჩინა. ამგვარი ზეპირი ტრანსლირებით შექმნილი ფორმა იმ ტრადიციული ისლამის ძირითადი საფუძველი იყო, რომელიც 1980-იანი წლების ბოლოს თანდათან დაბრუნდა საჯარო სივრცეში.

საბჭოთა პერიოდში, ერთგვარი კვოტირების სისტემა, რომელიც მაღალმთიანეთში მცხოვრებთათვის წამახალისებელ ღონისძიებას ასრულებდა, შენარჩუნდა მის შემდეგაც. თუმცა დაუსწრებელი სწავლების ფორმატის პირობებში და კადრების უკმარისობის გამო, სკოლებში თანდათანობით გაიზარდა დაბალი კვლიფიკაციის მქონე პედაგოგების რიცხვი. დროთა განმავლობაში მათი დიდი ნაწილი კვალიფიკაციას იუმჯობესებდა. თუმცა, 1990-იანიდან 2000 წლების დასაწყისში, არსებულმა სისტემამ მთლიანად მოარღვია განათლების მნიშვნელობის რწმენა. ამ პროცესის პარალელურად მატულობდა ეთნიკური, ნაციონალური და რელიგიური ხასიათის შინაარსები და სასულიერო განათლების როლი. ამ ტენდენციებმა გავლენა იქონიეს თურქეთში განათლების მიღების მსურველთა რაოდენობაზე (მოიმატა). ეს ტენდენცია შემდგომში შეიცვალა, თუმცა თურქეთში განათლების მიღების სურვილმა გავლენა მოახდინა ულტრამემარჯვენე და კონსერვატიული ხასიათის დისკურსებზე.

2005 წლიდან დაწყებულმა საგანმანათლებლო რეფორმამ დამოკიდებულებების ცვლილება გამოიწვია. სკოლების რეფორმირებამ, ოპტიმიზაციამ, პროფესიულ კადრებზე მოთხოვნის გაჩენამ მოსახლეობაში განათლებისადმი ინტერესი გააჩინა. დიდი როლი ითამაშა საერთო ეკონომიკური ველის ფორმირებამაც, რამაც საქონლისა და მომსახურებების არადეფიციტური ხელმისაწვდომობა განაპირობა. თუმცა, შემდგომმა ეკონომიკურმა პრობლემებმა მოსახლეობის გაღარიბება და ტრადიციული მეურნეობების მოშლა გამოიწვია.

დამოუკიდებლობის პერიოდიდან რელიგიურმა განათლებამ ახალი დატვირთვა შეიძინა და სოციალური აქტივობის ალტერნატიული ველი შექმნა. ეს ველი თავიდანვე განპიროვნებული იყო, რამაც მოგვიანებით პიროვნული ინტერესებისათვის ბრძოლას და სპეციფიკურ კონკურენციას დაუდო საფუძველი. რელიგიური ლიდერები თემის მობილიზებას იდენტობის დაცვისა და გარე გამოწვევების იდენის ირგვლივ ახერხებენ, თუმცა, პერიოდულად, ისეთ პროექტებსაც უჭერენ მხარს, რომლებიც აჭარაში მუსლიმური თემის წევრთა მხრიდან არაერთგვაროვნად ან კრიტიკულად იყო შეფასებული. ამ მიზეზით მუსლიმური თემის შიდა ერთიანობა სიტუაციურია, იმ პირობებში, რომ ყველა ჯგუფს განსხვავებული ხედვა აქვს რელიგიურ, სოციალურ, პოლიტიკურ, ფინანსურ და სამართლებრივ ასპექტებზე.

რელიგიური გაერთიანებების შესახებ 2010 წლის ცვლილებამ სამოქალაქო კოდექსში არა მარტო მუსლიმი თემის სამართლებრივი სტატუსი შეცვალა, არამედ კონკურენციის ახალი ველის ჩამოყალიბება გამოიწვია. რელიგიური განათლების სისტემა ფორმალიზდა და სტრუქტურულ ჩარჩოში მოექცა. ასევე შეინიშნებოდა კონკრეტული ჯგუფების დაყოფა რელიგიური, სოციალური და (ნაკლებად) პოლიტიკური მსოფლმხედველობის მიხედვით. 2018 წლის აგვისტოში ძალაში შესულმა ცვლილებებმა რელიგიური განათლების ერთ მიმართულებაზე – პანსიონატების საქმიანობაზე – უარყოფითად იმოქმედეს, რადგან ის მათ საქმიანობას კონკრეტულ ჩარჩოში აქცევდა და მნიშვნელოვან შეზღუდვებს უწესებდა.

მუნიციპალიტეტებში შეინიშნება კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა. ინტენსიური ხასიათი აქვს მიგრაციას, რასაც სკოლებში ბავშვების რაოდენობის შემცირება მოსდევს. მიგრაციის უმთავრესი მიზეზია უმუშევრობა და შინამეურნეობების ფორმატში წარმოებული პროდუქციის დაბალი რენტაბელობა. ასევე, კრედიტების რაოდენობის გაზრდამ (რისი მატებაც, თავის მხრივ, ახლად გაჩენილი შესაძლებლობებით იყო განპირობებული), ახალგაზრდები აიძულა სეზონური სამუშაოების მეშვეობით ეზრუნათ მათ დაფარვაზე. ყოველივე ამის გამო, ზოგად მიგრაციასთან ერთად, მუნიციპალიტეტებს აქტიური და შრომისუნარიანი ახალგაზრდობა სეზონურად, ან მუდმივად, ტოვებს.

მაღალმთიანი აჭარის სასკოლო განათლების სისტემა ერთიანი ეროვნული სისტემის ნაწილია. თუმცა, აჭარის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო ახორციელებს რეგიონზე ორიენტირებულ ცალკეულ პროგრამებს. პროგრამების ფორმირების პროცესში მონაწილეობას არა მარტო სკოლები და რესურსცენტრები, არამედ ცალკეული ოფიციალური პირებიც ღებულობენ. მიღწეული შედეგები ხშირად პოლიტიკური ან პიროვნული გავლენების შენარჩუნებისათვის გამოიყენება. მოსწავლეების ინტერესებიდან გამომდინარე, სკოლები ცალკეულ შემთხვევებში ასევე თანამშრომლობენ ადგილობრივ რელიგიურ პანსიონატებთან.

ეთნიკური და რელიგიური თემატიკა აქტუალობას ინარჩუნებს ისტორიისა და ქართული ლიტერატურის კურსების კუთხით, როგორც სკოლებში, ისე უნივერსიტეტებში. მასწავლებლები ხშირად ტრანსლირებენ გაბატონებულ ნაციონალურ ან/და რელიგიურ შინაარსებს ქართველი ერისა და მისი ისტორიის შესახებ.

სკოლამდელი აღზრდის მხრივ, ხულოს მუნიციპალიტეტი იმავე გამოწვევების წინაშე დგას, რა გამოწვევებიც საქართველოს სხვა ადგილებში მოქმედ დაწესებულებებს აქვს. არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები გავლენას ახდენენ დაწყებით განათლებაზე, ბალებისა და სკოლების დატვირთულობაზე. სკოლებთან ერთად, საბავშვო ბაღბიც ეფექტიანად იყენებენ სატრანსპორტო მომსახურებას.

რელიგიური სწავლება სკოლამდელ აღზრდაში, თითქმის არ შეინიშნება. სახელმწიფო ბალებისაგან განსხვავებით რელიგიურ თემთან დაკავშირებული ბალები ამ მხრივ ნაკლებად დაცულია.

მაღალმთიან აჭარაში მოქმედი საეპისკოპოსო კონსერვატიული და კრიტიკული ხედვებით გამოირჩევა, რაც ადგილობრივი მოსახლეობის ნაწილის უკმაყოფილებას იწვევს. საპატრიარქოს ხაზით არსებული სასწავლებლები და მზარდი დაფინანსება მუსლიმური თემის წარმომადგენლებს დისკრიმინაციულად მიაჩნიათ, თუმცა რელიგიური დაპირისპირების ხასიათი ამ პროტესტს არ აქვს.

სასკოლო განათლების გაუმჯობესებაზე აჭარის ა.რ. განათლების კულტურისა და სპორტის სამინისტრო სპეციალური პროგრამების მეშვეობით ზრუნავს. ამის მიუხედავად განათლების სისტემაში ძირითად გამოწვევებად რჩება ლიტერატურასა და სასწავლო პროცესში რელიგიური უმცირესობების იგნორირება, სასწავლო პროგრამების შეუსაბამობა ეროვნული გამოცდების საჭიროებებთან, ზუსტი და საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლების დაბალი დონე, საოჯახო და შრომითი დატვირთვები.

მაღალმთიან აჭარაში პრობლემად რჩება კვალიფიციური პედაგოგიური კადრების სიმწირე და ახალგაზრდა კადრების ნაკლებობა/არ არსებობა. სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში ძირითადი აქცენტი უცხოური ენის სწავლებაზე გაკეთდა. გაკვეთილებზე სწრებადობას, მოსწრებას და სკოლების საერთო დონეს მოსწავლეები და მასწავლებლები დადებითად აფასებენ. ამის პარალელურად, ინფრასტრუქტურული, წიგნადი ფონდის, ტრანსპორტირების პროგრამის, მასწავლებელთა მონვევის, სოციალური მხარდაჭერის და სხვა პროგრამები სიტუაციის გაუმჯობესებისკენაა მიმართული. მაგრამ, როგორც ჩანს, სხვადასხვა აქტივობისა და ტრენინგის მიუხედავად, სკოლებში საჭიროა პროფესიულ ორიენტირებასთან დაკავშირებული ცოდნის და პრაქტიკული უნარების განვითარების ხელშეწყობა. თუმცა პრობლემად რჩება საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლება. ფაქტობრივად, არ მიმდინარეობს პრაქტიკული უნარების ფორმირება და ხელშეწყობა.

მოსწავლეთა სწავლებაზე გავლენას ახდენს სამეურნეო ტრადიციების გავლენით ფორმირებული ყოველდღიურობა. ამავდროულად, მოსახლეობის შრომითი მიგრაცია და არსებული ეკონომიკური გამოწვევები აუარესებს სკოლების მდგომარეობას იმ კუთხით, რომ კლებულობს მოსწავლეების რაოდენობა, ხოლო არსებული კონტინგენტის ნაწილი შრომით საქმიანობაში ერთვება.

ცალკე პრობლემაა სოფლის პატარა სკოლები, რომლებიც, ადგილებზე მსურველების/კონკურენციის არარსებობის პირობებში, იძულებულნი არიან, საპენსიო ასაკვადაცილებული პედაგოგები დაასაქმონ. ამ სკოლების პედაგოგები ნაკლებად არიან

მოტივირებულები, აიმაღლონ კვალიფიკაცია ან მიიღონ მაღალი სტატუსი. ამიტომაც, სკოლების ინფრასტრუქტურული და მატერიალური გამართვის პროექტები სასურველია ასევე ატარებდეს კონკრეტული დარგების სწავლების და პრაქტიკული უნარების გაუმჯობესებაზე ორიენტირებულ ხასიათს (ყველა სკოლაში).

სასკოლო განათლება ეროვნულ გამოცდებსა და საუნივერსიტეტო მოთხოვნებს არ შეესაბამება. არსებული პრაქტიკები (მედალოსნების ნახალისება, გამოცდების დაშვება/გაუქმება და ა.შ.) მოსწავლეებს აიძულებს თავი აარიდონ თეორიული ან პრაქტიკული ხასიათის დატვირთვების ნაწილს, რადგან საბოლოო შედეგი მინც გარანტირებული გამოდის. მოსწავლეთა ნაწილი ამ პრაქტიკას სასარგებლოდ არ მიიჩნევს.

საგრანტო დაფინანსების მოპოვებაზე ზრუნავენ ძირითადად ის მოსწავლეები, ვისაც საკმარისი სოციალური, ფინანსური ან მატერიალური კაპიტალი აქვს. თუ სასწავლებლის შერჩევის დროს ნათესაური კავშირების გათვალისწინება ჩვეულებრივი პრაქტიკაა, მაღალრეიტინგულ სპეციალობებზე მოხვედრისათვის დიდ (ან ქალაქის) სკოლებში მოხვედრა ან კვალიფიციური რეპეტიტორების დახმარებაა საჭირო. ამ პირობებში მოსწავლეები მოტივირებული არიან მიიღონ მეტი თეორიული და პრაქტიკული ცოდნა. ახალგაზრდები, რომლებიც რელიგიურ განათლებას სამომავლო კარიერის საფუძვლად მიიჩნევდნენ, ამგვარ სწავლებას უფრო გულმოდგინედ ეკიდებოდნენ და საერო სწავლებასთან შედარებით მეტ დროს უთმობდნენ. მოსწავლეების მხოლოდ ნაწილი განიხილავს უმაღლეს განათლებას როგორც მომავალი კარიერის საფუძველს. ნაწილი უმაღლესში მოხვედრას არსებული პირობების ან ცხოვრების წესის შეცვლას უკავშირებს.

ცალკე პრობლემაა ინფორმაციის ნაკლებობა პროფესიული თუ უმაღლესი სასწავლებლების, მოთხოვნად პროფესიების, ცალკეული საგრანტო თუ მიზნობრივი პროგრამების, შრომის ბაზრის და სხვა დეტალების შესახებ. გამოიკვეთა შესაბამისი საკონსულტაციო სამუშაოების წარმოების საჭიროება რაც ახალგაზრდებს საკუთარი მომავლის დაგეგმვაში, პროფესიულ ორიენტირებაში დაეხმარება. სკოლაში სწავლების ხარისხი და სხვადასხვა საინფორმაციო წყაროზე წვდომა აბიტურიენტებს არჩევანის გაკეთებაში ეხმარება, თუმცა სოფლის მოსწავლეები თავის არჩევანს ძირითადად ყოველგვარი კონსულტაციების გარეშე აკეთებენ, მაშინ როცა დაბის ან ქალაქის სკოლის მოსწავლეებს ამ მხრივ მეტი შესაძლებლობა ეძლევათ. ხიჭაურის უნივერსიტეტის დაბალი პოპულარობის, არაპრესტიჟულობის, შესაძლო რელიგიური პროზელიტიზმის, დისკრიმინაციის გამო მაღალმთიან აჭარაში მცხოვრები ახალგაზრდების მიერ ის ძირითადად მეორად სასწავლებლად განიხილება. მეტიც, გარდაუვალი ტრანსპორტირებისა და ცხოვრების ხარჯების გამო მოსწავლეები იგივე რესურსების დახარჯვას უფრო პრესტიჟულ სასწავლებელში არჩევენ, ხოლო ახალი ცხოვრების დაწყების შესაძლებლობას ამცირებს ამ სასწავლებლის სიახლოვე

მათ საცხოვრებელ სახლთან. თურქეთის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლა უფრო დამატებით (არა ძირითად) შესაძლებლობად განიხილება.

სოციალური კავშირები და მატერიალური რესურსები მოსწავლეებს უკეთესი განათლების მიღებაში ეხმარება. ანუ, სოციალურ სტრატეგიკაციის აღწარმოებას, არსებული სოციალური ან მატერიალური კაპიტალის გავლენით, გარკვეულწილად უწყობს ხელს არსებული განათლების სისტემა, გავრცელებული რეპეტიტორობის პრაქტიკა და შესაბამისი ინფორმაციის ნაკლებობა.

გოგონათა მონაწილეობა სასწავლო პროცესში გაზრდილია. ისინი უფრო მეტად არიან ჩართულები სხვადასხვა სასკოლო აქტივობაში, მოსამზადებელ პროგრამებში, უმაღლესი განათლების მიღებაზე ორიენტირებულ ღონისძიებებში და ა.შ. მაღალმთიანი აჭარისათვის ადრეული ქორწინების რაოდენობის შემცირება/გაქრობა გოგონების აქტიურობის ზრდის პარალელურად ხდება. მუსლიმი გოგონებისთვის გამოწვევად რჩება თავსაბურავის ტარება და მასთან დაკავშირებული დისკრიმინაციული მიდგომები, თუმცა დღეისათვის ის ნაკლებ ყურადღებას იქცევს. მიუხედავად ამისა, როგორც ჩანს, გოგონები აქტიურები დაოჯახებამდე რჩებიან, ამის შემდეგ კი, მთლიანად საოჯახო პრობლემებზე გადაერთვებიან.

სკოლაში სწავლის პერიოდში მოსწავლეები სხვადასხვა სახის აქტივობებში შეიძლება იყვნენ ჩართულები, რომელთა შინაარსი ნეიტრალურად ან დადებითად იყო შეფასებული. საყურადღებო რჩება მაღალმთიან მუსლიმურ თემზე ორიენტირებული მიზნობრივი პროექტების (მაგ. უსაფრთოების, გოგონათა ჩართულობის და ა.შ.) განხორციელების დროს სიფრთხილის და მგრძობელობის შენარჩუნება.

მაღალმთიანი აჭარის მუსლიმი მოსახლეობის ყოველდღიურობა ერთდროული უმცირესობა/უმრავლესობის სხვადასხვა განზომილებას წარმოდგენს. სხვადასხვა სახის ცოდნა და პრაქტიკები, რომლებიც რელიგიური და ნაციონალური დისკუსიების ფონზე ჩამოყალიბდა, სიტუაციურად, საერთო არ/მონაწილეობითობას განსხვავებულ ასპექტებს მოიცავს. რელიგიურ სასწავლებელთა კონკურენციის პირობებში (არათანაბარი სიმძიმის), სახელმწიფო და ლოკალური პროგრამები თუ ცალკეული პროექტები ერთდროულად ადგილობრივი თემის ინტერესებსაც გამოხატავს და მის შეცვლასაც გულისხმობს. როგორც ჩანს, ამ პირობებში განათლების სისტემის თითოეულ კომპონენტს (სკოლა, მასწავლებელი, მოსწავლე, სასწავლო პროგრამები და კურსები, სახელმძღვანელოები, პროფესიული და უმაღლესი განათლება და ა.შ.) აქვს საკუთარი ინტერესი, შინაარსი, ინსტრუმენტები და მიზანი, რომლებიც ცალკეულ ასპექტში ერთდროულად ერთმანეთის მსგავსი და განსხვავებული შედეგის დაგომას გულისხმობს თვითმყოფადობის შენარჩუნებაზე ორიენტირებული თემისთვის.